

TRONDHEIM KOMMUNE

Vedtatt av bystyret 19.6.14

Funksjons- og arealprogram for kommunale barnehageanlegg i Trondheim

2014

1 Forord

Trondheim bystyre bestilte den 20.12.12, i sak 216/12 Handlings- og økonomiplan 2013-16 og Budsjett 2013, en revisjon av funksjons- og arealprogrammet for barnehager. Det forrige programmet fra 2005, har blitt benyttet i en periode med stor utbygging for å nå full barnehagedekning, og det har vært stor utvikling i utformingen av barnehagene.

Rådmannen legger med dette fram forslag til nytt funksjons- og arealprogram for kommunale barnehageanlegg i Trondheim. En bredt sammensatt arbeidsgruppe har gitt innspill til innholdet. Dokumentet har vært på høring i ulike råd og instanser. Parallelt er det arbeidet med et tilsvarende dokument for skoleanlegg.

Funksjons- og arealprogrammet skal gi føringer og inspirasjon til de som skal planlegge og utvikle nye barnehageanlegg, slik at barn, personale, foreldre og Trondheims innbyggere blir stolte av barnehagene og benytter disse som en pedagogisk, sosial og kulturell ressurs.

Programmet ble vedtatt av bystyret i sak 94/14 den 19. juni 2014. Programmet er oppdatert ut fra bystyrets vedtak og merknader, se vedlagte protokoll. Kapittel om miljø og energi er oppdatert.

19. september 2014

Gunn Røstad
kommunaldirektør

Deltakere

Styringsgruppe

Brage Risstad, rådgiver, rådmannens fagstab
Magnhild Nordal Eggesbø, rådgiver, rådmannens fagstab
Vidar Kvamstad, seniorrådgiver, rådmannens fagstab

Arbeidsgruppe barnehage

Britt Holm, enhetsleder, Gjørtlervegen barnehage
Siri Mette Petersen, enhetsleder, Bymarka naturbarnehager
Jan Roger Aukan, enhetsleder, Nidarvoll og Sunnland barnehager
Helene Berntsen Brennås, pedagogisk leder, Nardosletta barnehager
Edel Solheim, hovedverneombud, Oppvekst og utdanning
Janne Bjørnerås, representant, Fagforbundet
Hege Slørdahl, representant, Utdanningsforbundet
Siv Marit Stavem, Norconsult
Kari Overvik, prosjektsekretær, Utbyggingsenheten
Magnhild Nordal Eggesbø, rådgiver, rådmannens fagstab
Vidar Kvamstad, seniorrådgiver, rådmannens fagstab

2 Innholdsfortegnelse

1	Forord	2
2	Innholdsfortegnelse	3
3	Innledning	5
4	Erfaringsgrunnlag	7
4.1	Barnehagebygg i Norge de siste 10-15 år	7
4.2	Utvikling av barnehageanlegg i Trondheim de siste 10-15 år.....	7
4.3	Begrepsavklaring.....	11
5	Nasjonale føringer.....	13
6	Lokale føringer.....	15
6.1	Utviklingsperspektiv på barnehageanleggene	15
6.2	Lokalisering og byutvikling.....	15
6.3	Barnehagen i nærmiljøet	16
6.4	Sambruk og samlokalisering av tjenester	17
6.5	Barnehagetomta og uteanlegget	17
6.6	Bygningsmessig utforming.....	18
6.7	Barnehagens størrelse	20
6.8	Arealstørrelser og -normer	21
6.9	Gruppestørrelser og organisasjonsformer.....	21
6.10	Miljø og energi	22
6.11	Kostnadseffektive løsninger.....	23
7	Det fysiske miljøet som pedagogisk ressurs.....	25
7.1	Å bygge for barn – Barnlig topologi	25
7.2	BARN & Rom	25
7.3	Barn lærer i fellesskap.....	27
7.4	En dannelsesstøttende barnehage.....	27
7.5	Barnehage som lærende organisasjon	28
7.6	Prinsipper for det fysiske miljøet.....	28
8	Barnehagens arealer og funksjoner.....	32
8.1	Barnehagens arealer	32
8.2	Bygningens plankonsept	33
8.3	”Velkommen inn”.....	35
8.4	Baser	36
8.5	Kommunikasjonsareal.....	38
8.6	Fellesareal	38
8.7	Toaletter, servanter og stellerrom	41
8.8	Administrasjon og personal	42
8.9	Lager, renhold og tekniske rom	43
8.10	Andre arealer	44
8.11	Uteområdet.....	44
8.12	Innredning og møbler	47
9	Prosess og brukermedvirkning.....	50
9.1	Planlegging, utvikling og beslutninger	50
9.2	Politiske beslutninger.....	51
9.3	Styringsgruppen	52

9.4	Plangruppen.....	52
9.5	Gjennomføring av planprosesser.....	53
9.6	Evaluering og erfaringsoverføring.....	53
10	Litteraturliste.....	54

Illustrasjoner: Vidar Kvamstad, Anne G. Støvne og Magnhild Nordal Eggesbø

3 Innledning

Barnehagens samfunnsmandat gis gjennom lov og rammeplan. Barnehagen skal gi barn mulighet for lek og læring, danning og utdanning. Barns behov og perspektiver skal stå i sentrum. Barnehagen er samfunnets første tilbud, sett i perspektiv av livslang læring. Teksten under er hentet fra Barnehageloven, første del av § 2 Barnehagens innhold.

Barnehagen skal være en pedagogisk virksomhet. Barnehagen skal gi barn muligheter for lek, livsutfoldelse og meningsfulle opplevelser og aktiviteter. Barnehagen skal ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur. Barnehagen skal formidle verdier og kultur, gi rom for barns egen kulturskaping og bidra til at alle barn får oppleve glede og mestring i et sosialt og kulturelt fellesskap. Barnehagen skal støtte barns nysgjerrighet, kreativitet og vitebegjær og gi utfordringer med utgangspunkt i barnets interesser, kunnskaper og ferdigheter. Barnehagen skal ha en helsefremmende og en forebyggende funksjon og bidra til å utjevne sosiale forskjeller.

Barnehagen har blitt en godt utbygd og vel etablert samfunnsinstitusjon som skal gi rom for barnas egen kulturskaping og mestring, gi grunnleggende kunnskap, støtte barns nysgjerrighet, kreativitet og vitebegjær og gi utfordringer med utgangspunkt i barnets interesser.

Barnehageanleggene og det fysiske miljøet skal utformes slik at det hjelper personalet med å nå målene i rammeplanen, der barns læring og rett til medvirkning er spesielt vektlagt, samtidig som personalets arbeidsmiljø ivaretas i tråd med gjeldende regelverk.

Barnehagens fysiske rammer skal støtte opp under lek og læring. Reggio Emilia-filosofiens grunnlegger, italieneren Malaguzzi, tillegger rommet så stor betydning i det pedagogiske arbeidet at han har lansert begrepet «den tredje pedagog». Barnet, pedagogen og rommet beskrives som de tre viktigste faktorene for å få et godt læringsmiljø.

Trondheim kommune ønsker å legge til rette for et variert barnehage tilbud. Det finnes gamle og nye barnehager, store og små, urbane og landlige, kommunale og private. Det gir valgmuligheter med tanke på ulike tilbud til barna. Foreldre og ansatte har stor mulighet til å velge en barnehage etter sitt ønske.

Hensikten med funksjons- og arealprogrammet er å gi rammene for et godt barnehageanlegg, og hvilke funksjoner det skal romme for å gi et godt tilbud til barn og ansatte. Dokumentet skal benyttes for å utvikle løsninger som på best mulig måte svarer til barnehagevirksomhetens innhold, og på en kostnadseffektiv drift i hele byggets levetid. Programmet angir noen "basiskvaliteter", men gir ikke nødvendigvis fasitsvar på løsningene som skal velges i det enkelte byggeprosjektet. Dette gir rom for innspill fra plangruppene i hvert prosjekt.

Nye anlegg skal planlegges i et utviklingsperspektiv. Likevel skal gode løsninger som viser seg å fungere, gjentas. Funksjons- og arealprogrammet er rettet inn mot prosjekterings første faser, det vil si skisseprosjekt og forprosjekt. Disse fasene handler om plankonsept, det vil si adkomstforhold og interne forbindelser, rommenes plassering, størrelse og utforming, og til en viss grad om fast innredning og møblering.

Dokumentet erstatter tidligere funksjons- og arealprogram for barnehagebygg, vedtatt av bystyret i 2005, som har blitt lagt til grunn for nærmere 70 kommunale barnehager i perioden 2004-13.

Dokumentet skal brukes av Trondheim kommunes egne planleggere på både bestiller- og utførersiden, personalet, foreldre og andre brukere av barnehageanleggene, samt av innleid kompetanse for planlegging og prosjektering av barnehageanlegg. Det skal i stor grad benyttes som standardprogram, men endringer kan begrunnes ut fra spesielle eller lokale forhold. For planlegging av nye barnehagebygg skal dokumentet betraktes som normgivende, mens det i rehabiliteringer og ombyggingsprosjekter betraktes som retningsgivende. Et nytt funksjons- og arealprogram søker å ta inn endringer som allerede er gjort i den stadige utviklingen av nye barnehager i Trondheim kommune. Funksjons- og arealprogrammet skal gi føringer, men også inspirere planleggere til å betrakte barnehagens fysiske miljø som en viktig ressurs som skal fremme det pedagogiske arbeidet.

Barnehagens oppgave og innhold er i stadig utvikling, blant annet med reviderte utgaver av rammeplanen. Dette har konsekvenser blant annet for arbeidsformer, samspill med lokalsamfunn og så videre. Barnehageanleggene som planlegges og utvikles i dag, vil være i bruk av generasjoner som kommer, og skal kunne tilpasses fremtidige behov som vi ennå ikke kjenner. Derfor legges det opp til at dette dokumentet revideres ved behov.

4 Erfaringsgrunnlag

4.1 Barnehagebygg i Norge de siste 10-15 år

Stortinget vedtok i 2006 mål om full barnehagedekning. Dette skapte stor aktivitet med bygging av nye barnehager, kommunale og private. Det har også ført til at en større andel av de aller yngste barna nå går i barnehagen. Trondheim var den første av de store byene i Norge som nådde målet om full barnehagedekning. Fra 2009 har arbeidet med å utvikle barnehagetilbudet vært styrt av at lovfestet rett til barnehageplass ble innført.

De senere årene har norsk barnehagesektor gjennomgått store endringer. Ekspansiv utbygging av barnehager og økt fokus på kvalitet har vært sentralt. Man har også sett fremveksten av nye organiseringsformer, der utbygging av større og ofte fleksibelt organiserte barnehager er blant viktige utviklingstrekk. Parallelt med dette er også barnehagens samfunnsmandat blitt endret, ved at den er blitt en del av utdanningssystemet.

En rapport fra International Research Institute of Stavanger (IRIS) viser blant annet at det fra 2005 og fram til i dag har vært en vridning i retning av større barnehager, en større andel private barnehager og en større andel avdelingsfrie barnehager. Det har også vært en utvikling fra mange små private barnehager, drevet og eid av f.eks. foreldregrupper, bedrifter, lag og organisasjoner m.m., til profesjonelle kommunale og større private aktører. Av den grunn har barnehagens byggeår stor betydning både for barnehagens organiseringsform og eierstruktur.

Vi kan dele inn norske barnehager etter tre hovedkategorier: avdelingsbarnehager, basebarnehager og sonebarnehager (Dahl og Evenstad 2012). Forskjellen mellom de ulike barnehagetyper definerer i liten grad barnehagens størrelse, men heller måten arealene disponeres på. Både avdelingsbarnehagen og basebarnehagen har definerte arealer for hver barnehagegruppe, mens sonebarnehagen fremstår som mer åpen. Både sonebarnehagen og basebarnehagen har temarom og større fellesarealer enn avdelingsbarnehagen. Inndelingen omfatter store variasjoner innenfor kategoriene, og store barnehagebyggere utvikler gjerne sin egen barnehagetype. Det er i dag variasjon og et mangfold i utforming på barnehager. Det er blant annet ulik grad av åpenhet, og ulike løsninger for de yngste barna i barnehagen. Det er også variasjon og uklarhet i begrepene som beskriver utforming av barnehagene.

4.2 Utvikling av barnehageanlegg i Trondheim de siste 10-15 år

Full barnehagedekning i Trondheim ble oppnådd i 2006. På grunn av stor barnetilvekst og økende etterspørsel har det vært behov for omfattende utbygging også etter dette. I perioden fra 2004-13 ble det etablert nærmere 4000 barnehageplasser i Trondheim. Ca. 75 prosent av tilveksten kom i kommunal regi. Ved årsskiftet 2013/14 var det omtrent 11.000 barnehageplasser og en dekningsgrad på 95 prosent for aldersgruppen 1-5 år. Med utgangspunkt i det forrige funksjons- og arealprogrammet er det bygd nærmere 70 barnehageanlegg, der 23 har erstattet eksisterende eller midlertidige barnehager.

Barnehagenes bygninger og uteområder må utvikles i tråd med barnehagens innhold og tilbud, synet på barn og læring, og samfunnsutviklingen generelt. Funksjons- og arealprogrammet for kommunens barnehageanlegg må derfor revideres etter hvert som det høstes erfaring med det fysiske miljøet i barnehagene og etter hvert som nye lover og regelverk trer i kraft.

Ved tidligere utgaver av dette programmet har ulike forhold hatt betydning. Revisjonen i 2001 vektla økt fleksibilitet i barnehagetilbudet, tilrettelegging for småbarn og aldersblanding, og tilgjengelighet for

funksjonshemmede. Videre var flere oppgaver vedrørende administrasjon og ledelse blitt lagt til enhetene.

Revisjonen i 2005 tok utgangspunkt i barnehagen som en samfunnsinstitusjon, med et mandat gitt gjennom lov og ny rammeplan. Det overordnede målet var å skape funksjonelle bygningsanlegg med tilrettelegging for pedagogisk virksomhet med gode leke- og arbeidsforhold for barn og personale. Barnehagen skulle ha estetiske og tilpasningsdyktige lokaler, der miljøhensyn skulle veie tungt. Det forelå forslag til ny lov om barnehager, og arbeidet med ny rammeplan for barnehagene var i gang. Ut fra et utviklingsprogram, gjennomført som et samarbeid mellom storbyene, ble det en større bevissthet vedrørende sammenhengen mellom pedagogisk virksomhet og fysiske rammer.

Gjennom funksjons- og arealprogrammet fra 2005 ble det lagt vekt på et verdigrunnlag for det fysiske miljøet i barnehagene. Dette tar som utgangspunkt at barn er kompetente, aktive, kreative og utforskende, og har behov for et stimulerende miljø med valgmuligheter med hensyn til lek, opplevelser, aktiviteter og læring. Miljøet skal preges av at barnet skal kunne medvirke i egen hverdag, og organiseringen av rom og arealer skal gi mulighet for samhandling, samarbeid og fellesskap.

Det fysiske miljøet blir sett på som en vesentlig ressurs for å fremme det pedagogiske arbeidet. Det skal tilstrebes planløsninger og utforming av rom og innredninger med tanke på barneperspektiv og på personalets arbeidsforhold. Videre er det fokusert på byggenes tilpasningsdyktighet til endringer i barnehagens organisering og innhold.

Nesten alle barnehager bygd fram til midten av 2000-tallet var oppdelt i separate avdelinger for en bestemt barnegruppe. Lekerommene var som regel utformet likt fra avdeling til avdeling, og det var i liten grad etablert innvendige kommunikasjonslinjer og møteplasser for barn og personale, som igjen kunne fremme samarbeid mellom avdelingene.

I funksjons- og arealprogrammet fra 2005 ble baseprinsippet lansert for barnehagebyggene i Trondheim. Dette plankonseptet tar utgangspunkt i at barn fortsatt deles i grupper, der "basen" er det fysiske rommet som den enkelte gruppe har sin spesielle tilknytning til. Leke- og oppholdsarealet er fordelt slik at en større andel blir fellesarealer som kan brukes av alle barnegruppene, samtidig eller på skift. Det

legges vekt på gode kommunikasjonslinjer og siktlinjer for innsyn og utsyn mellom rom og mellom ute og inne. Det nye programmet legger til rette for bedre inngangspartier, med garderober, tørkerom, stellerom med mer. Arealer avsatt til personalfasiliteter, med garderober, møterom, kontorer og arbeidsplasser blir betydelig økt.

Summen av fellesarealer og basearealer er den samme som summen av leke- og oppholdsarealet i avdelingene i en tradisjonell barnehage. Det er med andre ord ikke størrelsen, men disposisjonsretten og dermed tilgjengeligheten til arealer som endres når en går over fra avdelingsstruktur til basestruktur.

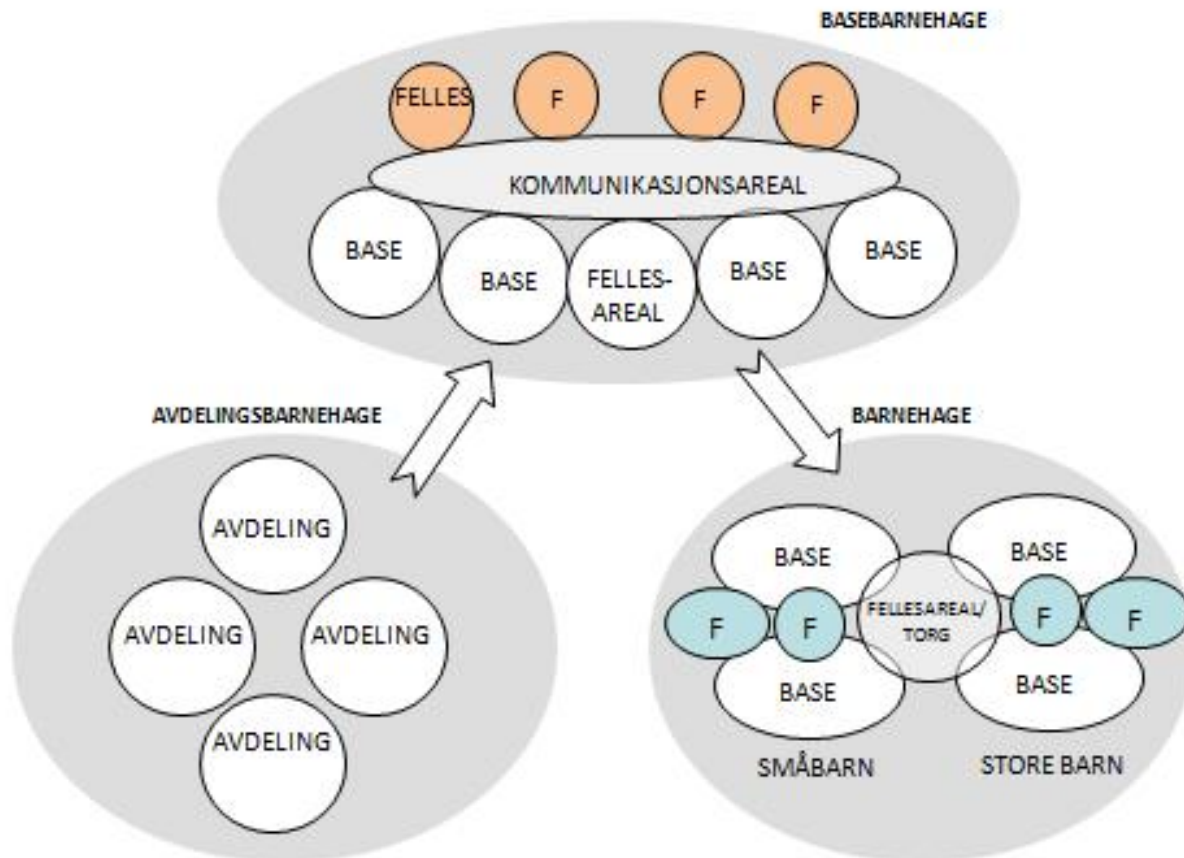
Endringene er begrunnet i et ønske om å legge til rette for fleksible løsninger med tanke på bruk av både arealer og personalet som felles ressurser for alle barn. Barns behov for tilhørighet skal ivaretas, men de får et større spekter av aktiviteter å velge mellom gjennom bedre utnyttelse av rommene. Barnehagen skal være et kreativt verksted og samtidig en demokratisk møteplass for felles læring. Det legges blant annet vekt på praktiske, kunstneriske og musiske aktiviteter, og muligheten for motorisk lek og fysisk utfoldelse. Rommene utstyres for forskjellige aktiviteter, med mulighet til å fordype seg i ulike prosjekter over tid, og barna treffer flere voksne som har ulike interesser og ferdigheter. Videre får barna flere å velge mellom for å finne en god venn og lekekamerat i barnehagen. Personalet får jobbe sammen i en større gruppe, og de kan fordele arbeidet mellom seg slik at den enkelte kan benytte sin kompetanse på en best mulig måte.

De nye fysiske løsningene i byggene ble innført samtidig med at mål om full barnehagedekning skulle nås på kort tid. I 2006 ble det etablert 30 nye barnehager. Det var utfordringer med at barnehageanleggene knapt var ferdigstilt, og mange midlertidige løsninger ble benyttet. Det kom en større etterspørsel etter plasser til de minste barna, og mange nye ansatte startet opp på en gang. Utfordringene i oppstarten ble av mange knyttet til de nye fysiske løsningene.

Dette er forhold som har gått seg til, etter som barnehagene har fått tid til å etablere rutiner og organisasjonsformer, og har skapt pedagogiske kulturer og profiler. Debatten om plankonsepter, organisering av byggene og gruppestørrelser har fortsatt, men har også vært preget av mange har sett på de nye byggene som et tiltak for å spare ressurser. Det er imidlertid ingen forskjell i driftsbudsjettet for avdelings- eller basebarnehager, som hovedsaklig tildeles ut fra antall barn i den enkelte barnehage. Kartlegging av foreldretilfredshet og sykefravær viser heller ingen forskjeller mellom barnehager med ulike fysiske løsninger.

Det er gjort mange endringer i de fysiske løsningene fra de første, mer prinsipielle basebarnehagene i 2005-06 og fram til i dag. Ulike høgskoler og forskningsinstitusjoner, og det faglige nettverket Barn og rom, der representanter fra personalet i nye og gamle barnehager i Trondheim deltar, har gitt verdifulle innspill til utvikling av byggene.

Det er arbeidet med bedre tilrettelegging for de minste, med skjermede arealer og bedre praktisk tilrettelegging for spising, stell og soving. Garderobene er forsøkt utviklet til attraktive inngangspartier som bidrar til at barns aktiviteter, tanker og læring blir dokumentert og synliggjort for barn og voksne. Det er lagt vekt på rom og arealer med møteplasser som gir mulighet for samhandling, samarbeid og fellesskap. Med knapp bemanning er det lagt vekt på å finne løsninger som gjør at personalet er minst mulig borte fra barna. Selv om barnehagebyggene har endret seg, har man holdt fast ved prinsippene om funksjonalitet, tilgjengelighet, fleksibilitet, orienterbarhet, åpenhet og transparens, estetikk, orden, møteplasser og universell utforming.

Utvikling av plankonsepter for kommunale barnehagebygg i Trondheim

Figuren over viser utvikling av plankonseptene for barnehagebygg, fra avdelingsbarnehagen, via den mer prinsipielle basebarnehagen til dagens løsninger, der felles møteplasser og arealer som er spesifikke for henholdsvis småbarn og storbarn er mer tydeliggjort.

Den vanligste størrelsen på anleggene har økt fra fire til fem barnegrupper, med to småbarnsgrupper, to storbarnsgrupper og en "mellomgruppe". Mellomgruppa er den mest fleksible i forhold til barnas alderssammensetning. Mellomgruppa har egen inngang, men knyttes ellers opp mot andre grupper og fellesrom. Et nytt type verksted kalt "inne-/uterom" med grovere materialbruk på overflatene er lagt i overgangen mellom inne og ute. Barnehagene har generelt fått bedre tilrettelegging for spising, stell og soving i småbarnsgrupper. Stelleromskapasiteten er økt og soveboder er integrert i bygget med direkte adkomst fra fingarderobe. Det er etablert arbeidsplasser som kan fungere som en "kontrollpost" i fingarderoben, slik at personalet kan ha oversikt over barn som sover. Det er i de siste årene flere eksempler på barnehagebygg på to plan, med gode adkomster også til andre etasje.

En studie av arealutviklingen i syv barnehager bygd i Trondheim fra 2006 til 2013, viser en svak økning i arealbruken, målt i nettoareal per barn. Dette er i hovedsak knyttet til barnas garderober med betjenende funksjoner som stellerom, tørkerom, toaletter etc. Det er altså ikke barnas leke- og oppholdsarealer eller personalets arealer som har økt, men "støttearealer" for barnehagens virksomhet.

4.3 Begrepsavklaring

Barnehagens arealer kan grovt sett deles opp i barnas arealer og personalarealer. Barnas arealer er der barn og personale oppholder seg sammen, og består i hovedsak av leke- og oppholdsarealet samt støttefunksjoner som kjøkken, garderober, stellerom og toaletter. Leke- og oppholdsareal (LOA) er betegnelsen som statlige myndigheter benytter i beskrivelsen av arealnorm for barnehager, og som står til disposisjon for barnas aktiviteter. I LOA inngår følgende arealer:

- Baseareal er forbeholdt en bestemt gruppe barn og voksne. Det er i dette arealet /rommet barnet skal føle størst tilhørighet til en gruppe og kunne oppbevare sine private ting. Basearealet kan være et rom, eller delt i et større rom og et mindre tilleggsrom.
- Verksteder betegner fellesarealer som er utformet og utstyrt til spesielle aktiviteter. Eksempler på verksteder kan være prosjektrum, malerom, musikkrom, konstruksjonsrom, bibliotek, inne-/uterom m.m. Verksteder kan også etableres som små soner, for eksempel i en utvidelse av kommunikasjonsarealet.
- Allrom er oftest knyttet til kjøkken og måltider, men er også tilrettelagt for fleksibel bruk og ulike aktiviteter. Allrommene er gjerne felles for to og to barnegrupper.
- Fellesareal betegner areal hvor det er mulig å samle større grupper av barn og voksne samtidig til felles måltider, framføringer og andre sosiale tilstelninger.

Andre areal som inngår i barnas arealer:

- Kjøkken inngår ikke i LOA, men i de tilfellene hvor kjøkkenet er tilrettelagt for barns deltagelse kan deler av arealet inngå. Dette er avhengig av utforming, og vurderes i det enkelte prosjekt.
- Garderober skal deles i grovgarderobe og fingarderober. Disse arealene inngår heller ikke i LOA, men i det enkelte prosjekt kan en velge å legge deler av leke- og oppholdsarealet i tilknytning til fingarderober. Grovgarderobene medregnes ikke i LOA. I arealet for stellerom inngår både stellerom/bad og toaletter for barna.

Administrasjons- og personalareal er de rom og funksjoner som er forbeholdt personalet i barnehagen og deres behov for selvstendig arbeid og samarbeid seg i mellom og med eksterne parter. I arealet inngår også personalgarderober og personalrom. Administrasjons- og personalarealet består av møterom, personalrom, arbeidsplasser for personalet, styrerkontor, minikjøkken med vestibyle, kopirom, og personalgarderober med dusj og toaletter. Lager og renhold består av renholdssentral, arkivrom, og bok-, papir- og utstyrslager.

Kommunikasjonsareal betegner de arealene som er nødvendige for trafikk og kommunikasjon i bygget. Kommunikasjonsareal inngår ikke i barnehagens nettoareal og inngår derfor ikke i et arealprogram.

5 Nasjonale føringer

Barnehageanleggene skal planlegges, bygges og drives ut fra gjeldende lovverk med tilhørende forskrifter. Sentralt står Barnehageloven og Rammeplanens krav til virksomheten.

[Barnehageloven](#) regulerer barnehagens formål og innhold, og er den øverste rettsregelen som barnehagene i Norge styres etter. Den omhandler krav om godkjenning, krav om bemanning, samordnet opptaksprosess, barn og foreldres rett til medvirkning, ulike samarbeidsfora, og regler for hvilke oppgaver som tilligger barnehageeier og barnehagemyndighet.

[Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver](#) gir styrer, pedagogiske ledere og det øvrige personalet en forpliktende ramme for planlegging, gjennomføring og vurdering av barnehagens virksomhet. Rammeplanen gir også informasjon til foreldre, eier og tilsynsmyndighet. Rammeplanen understreker barnehagens særegenhet som pedagogisk virksomhet, og skal støtte barns nysgjerrighet, kreativitet og vitebegjær og gi utfordringer med utgangspunkt i barnets interesser, kunnskaper og ferdigheter. Barnehagens innhold skal bygge på et helhetlig læringssyn, hvor omsorg, lek og læring er sentrale deler. Gjennom syv fagområder skal barnehagen gi barn grunnleggende kunnskap om:

- Kommunikasjon, språk og tekst
- Kropp, helse og bevegelse
- Kunst, kultur og kreativitet
- Natur, miljø og teknikk
- Etikk, religion og filosofi
- Nærmiljø og samfunn
- Antall, rom og form

Det bør i planleggingen av nye barnehageanlegg tenkes gjennom hvordan man på en best mulig måte kan tilrettelegge bygget for aktiviteter innenfor ett eller flere fagområder. Barn leker og lærer med hele seg og gjennom alle sine sanser både ute og inne. Det er viktig å se fagområdene som en helhet, og ikke fragmentert.

[Arbeidsmiljøloven](#) med tilhørende forskrifter angir bestemmelser for de ansattes fysiske og psykiske arbeidsmiljø. Dette gjelder blant annet arbeidsplasser for barnehagelærere, kontorforholdene for øvrige ansatte, samt andre personalfasiliteter i anlegget. Ved bygging av nye barnehageanlegg er det viktig at en legger til grunn de retningslinjer som loven og tilhørende forskrifter legger opp til. Arbeidstilsynet både godkjenner og fører tilsyn med at loven etterfølges.

[Forskrift for miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.](#) med [veiledere](#), inneholder krav til det fysiske og sosiale miljøet, og til blant annet ansvarsforhold, internkontroll, plikt til opplysning og informasjon, tilsyn, sanksjoner og klage. Forskriften stiller funksjonskrav for barnas fysiske arbeidsmiljø, og skal bidra til at miljøet i barnehager og skoler fremmer helse, trivsel og gode sosiale og miljømessige forhold for barn, samt forebygger sykdom og skade. Forskriften forutsetter at det enkelte barnehageanlegg skal godkjennes, også etter eventuelle større endringer. Veilederen til forskrift om miljørettet helsevern oppdateres i 2014.

[Lov om folkehelsearbeid \(Folkehelseloven\)](#) trådte i kraft 1. januar 2012. Formålet med denne er å bidra til en samfunnsutvikling som fremmer folkehelse, herunder utjevner sosiale helseforskjeller. Folkehelsearbeidet skal fremme befolkningens helse, trivsel, gode sosiale og miljømessige forhold og bidra til å forebygge psykisk og somatisk sykdom, skade eller lidelse. Loven skal sikre at kommuner, fylkeskommuner og statlige helsemyndigheter iverksetter tiltak og samordner sin virksomhet i folkehelsearbeidet på en forsvarlig måte. Loven skal legge til rette for et langsiktig og systematisk folkehelsearbeid.

[Lov om matproduksjon og mattrygghet mv. \(Matloven\)](#) stiller krav til utstyr, utforming og drift av lokaler der det produseres, tilberedes og oppbevares mat.

[Lov om planlegging og byggesaksbehandling \(plan- og bygningsloven\)](#) med tilhørende byggeforskrift inneholder omfattende krav til det fysiske miljøet. Ny plan og bygningslov trådte i kraft 1. juli 2010. Lovverket kommer spesielt til anvendelse i sammenheng med planlegging og oppføring av nye barnehagebygg og rehabilitering av eksisterende bygg. Loven gir også sterke føringer for universell utforming.

[Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne \(diskriminerings- og tilgjengelighetsloven\)](#) stiller krav om at alle arealer, både ute og inne skal være tilgjengelig for alle mennesker uansett funksjonsevne uten at man føler seg diskriminert. Ifølge loven skal offentlig og privat virksomhet som er rettet mot allmennheten, arbeide aktivt og målrettet for å fremme universell utforming innenfor virksomheten. Loven omfatter barnehagens plikter til å sikre universell utforming i tråd med loven. Det er utarbeidet et eget prosjekteringsverktøy for universell utforming, se www.dibk.no/Tema/Universell-utforming. Generell info gis på www.universell-utforming.miljo.no.

[Veileder om Alvorlige hendelser i barnehager og utdanningsinstitusjoner](#) fra Utdanningsdirektoratet og Politidirektoratet, legger til grunn at trygge læringsmiljøer i barnehagene er basert på en fysisk og teknisk "trygghetsprofil" relatert til utforming av nye barnehager. Den nevnte veileder har hovedfokus på ulike planer og tiltak for beredskap og krisehåndtering i barnehager og utdanningsinstitusjoner, som har betydning for både fysisk utforming og rutiner i driften.

For å øke kommunenes bestillerkompetanse har Utdanningsdirektoratet etablert [Rådgivningstjenesten for barnehage- og skoleanlegg](#). Intensjonen er at kommunene som eier, bruker, forvalter og byggherre skal ha kunnskap om materialer og løsninger som er holdbare over tid slik at kommunen ikke bruker unødvendig ressurser på vedlikehold, rehabilitering og ombygging av sine barnehager og skoler.

6 Lokale føringer

Trondheim bystyre har gjennom ulike planer og saker vedtatt visjoner og målsettinger for byutviklingen, som igjen gir føringer for lokalisering og utforming av barnehageanleggene. Funksjons- og arealprogrammet gir føringer for det fysiske miljø, slik at anlegget blir en pedagogisk ressurs som gir gode rammer for barns dannelses- og læringsmiljø. Trondheim kommune skal med innovasjonsperspektiv skape barnehageanlegg med funksjonelle og estetiske kvaliteter og gode utelekeområder.

6.1 Utviklingsperspektiv på barnehageanleggene

Planlegging av nye barnehageanlegg skal skje med et utviklings- og innovasjonsperspektiv, i tråd med nye erfaringer og føringer for barnehagens innhold og pedagogikk, teknologisk og bygningsmessig utvikling og samfunnsutviklingen generelt.

Et nytt barnehageanlegg skal vare i mange tiår, uten store ombyggingsbehov. Samtidig er samfunnet og vår kunnskap om hvordan barn påvirkes av det, i kontinuerlig utvikling. Det skal derfor hele tiden søkes etter framtidrettede løsninger for utforming av og arealbruk i barnehageanlegg. Alle typer normer og standardiseringer kan virke konserverende for utvikling, og grad av frihet innenfor rammen av standardisering bør alltid overveies.

6.2 Lokalisering og byutvikling

Barnehager skal primært lokaliseres nær barnas bosted, sekundært langs viktige traseer for kollektivtrafikk og i tilknytning til arbeidsplasskonsentrasjoner.

I Kommuneplanens arealdel 2014-2024 beskrives forutsetninger som skal legges til grunn ved valg av barnehagetomter. Barnehager skal primært lokaliseres nær barnas bosted, sekundært langs viktige traseer for kollektivtrafikk og i tilknytning til arbeidsplasskonsentrasjoner. De skal så fremt det er mulig lokaliseres i direkte tilknytning til offentlige friområder, turdrag, idrettsanlegg eller markaområder som kan benyttes av barnehagen. De skal ha god adkomst via gang- og sykkelvegnett, og ikke ligge i direkte tilknytning til sterkt trafikkerte trafikkårer.

Barnehagelokalisering er en del av arbeidet med kommuneplanens arealdel, og lokalisering skal vurderes i forhold til nye utbyggingsområder, samt være i tråd med vedtatt fortettningsstrategi og miljøpakken for transport. Boligbygging, næringsetablering, infrastruktur og andre offentlige tjenester, er viktige forutsetninger ved lokalisering og valg av barnehagetomter.

Det overordnede målet er å ha en jevn fordeling av barnehager i hele byen for å kunne tilby barn plass i nærområdet, for å begrense tidsbruk for barn og foreldre ved levering og henting i barnehagen, og ikke minst bilbruk. Ved planlegging av

nye barnehagetomter er det viktig å vurdere behov i området, adkomstmuligheter, naboforhold og besøksområder som friområder, idrettsanlegg og kulturinstitusjoner. Samlokalisering med andre funksjoner skal vurderes, med formål om å se offentlige tjenester i sammenheng. Hensynet til daglig drift av barnehagene må likevel ivaretas. Se egen [veileder for regulering av barnehagetomter](#).

Det er vedtatt at 80 prosent av utbyggingen i Trondheim skal skje ved fortetting, og dette gir en noe høyere barnehagetetthet i sentrale bydeler. Særlig utearealet i barnehagen fremtrer som stadig viktigere for et nærmiljø som urbaniseres og fortettes. Tilgjengelighet til barnehager skal bidra til at barnefamilier velger å bo sentralt, der barnehagens uteområder vil være viktige steder for barns lek og opphold, også utenom barnehagens åpningstid.

Barnehagene medfører transport av ansatte og barn, og foreldre som først leverer i barnehage og deretter skal på jobb. Det er derfor vesentlig at de største barnehagene lokaliseres nær viktige traseer for kollektivtrafikk. Det skal avsettes parkeringsplasser for henting og bringing, i tråd med kommunens [parkeringsveileder](#). Det skal også legges til rette arealer for parkering av sykler og sykkelvogner.

6.3 Barnehagen i nærmiljøet

Barnehageanleggene skal tilrettelegges for å være en ressurs for nærmiljøet, slik at utearealet og deler av innearealet, kan være i bruk etter ordinær barnehagetid.

Barnehageanleggene skal først og fremst være for barn og ansattes daglige opphold og virksomhet. I et samfunnsperspektiv er det hensiktsmessig å legge til rette for at også nærmiljøet kan bruke deler av barnehageanlegget. Barnehagens uteområde bør være åpent utenom barnehagens åpningstid. Dette gir en trygg og tilrettelagt ramme for lek og opphold, primært for småbarnsfamilier. Ved planlegging av private barnehager bør det vurderes å regulere barnehagens utearealer som fellesareal eller egne

avtaler for å sikre allmennhetens tilgang til barnehages utearealer, spesielt i byområder og andre steder hvor tilgangen på friområder og lekeplasser er begrenset.

Inne i barnehagen skal det fysiske læringsmiljøet først og fremst tilrettelegges for barna, slik at miljøet stimulerer og tilbyr ulike aktiviteter. Barnas ulike byggeprosjekter fortsetter fra dag til dag, og det er derfor ikke alle arealer som er egnet til utlån. Fellesarealene i barnehagen er barnas areal, det er altså ikke et tillegg, og er derfor først og fremst fysisk tilrettelagt for barna. Barnehagens fellesrom og deler av personalrom/møterom er likevel de arealene i en barnehage som best kan egne seg for sambruk med andre brukere. Disse arealene skal derfor så godt som mulig legges til rette for utlån, hovedsakelig utenom barnehagens åpningstid. Dersom det skal legges til rette for ytterligere utlånsmuligheter, må dette bestå av arealer som kommer i tillegg til barnehagens standardareal, slik det også gjøres for skoleanlegg. Dette skal vedtas særskilt.

6.4 Sambruk og samlokalisering av tjenester

Hvert prosjekt skal vurderes i forhold til sambruk og samlokalisering med andre funksjoner.

Vurdering av sambruk og samlokalisering vil være utgangspunkt for alle kommunale formålsbygg. Hensikten er god tomteutnyttelse, samt sambruk og utnyttelse av arealene. Omfang av slike tilleggfunksjoner avklares i hvert enkelt prosjekt.

Samlokalisering i samme område eller på samme tomt, kan være aktuelt med for eksempel skoleanlegg. Bystyret har særlig pekt på at samlokalisering og/eller nærhet til helse- og velferdssenter vurderes når nye barnehager skal planlegges. Dette kan legge til rette for økt livsglede på tvers av generasjonene. Som en del av bygningsmassen til en barnehage, kan det være aktuelt å integrere funksjoner som kulturskole, helsestasjon og kontorer for barne- og familietjenesten med mere.

Eksempel på prosjekter med sambruk og/eller samlokalisering er Nardo barnehage og skole, Ladesletta barnehage og helse- og velferdssenter, Gjørtlerveien barnehage og barne- og familietjeneste, og planlagte Risvollan barnehage og helse- og velferdssenter.

6.5 Barnehagetomta og uteanlegget

Barnehagetomtene skal være egnet til formålet. Tilgjengelige tomter skal utnyttes best mulig, ut fra anbefalte normer for uteanleggets størrelse.

Mange barn tilbringer mye tid i barnehagen. Barnehagen representerer derfor en viktig del av barns oppvekstmiljø og bør legges til de beste tomtene. Hensyn til barns utvikling og helse bør ha høyeste prioritet. (Kunnskapsdepartementets veileder for utforming av barnehagens utearealer. 2005) <http://www.regjeringen.no/upload/KD/vedlegg/Barnehager/veileder/F-4225.pdf>

For å vurdere tomtas egnethet må forhold som klima og solforhold, terreng, vegetasjon, grunnforhold, forurensing, støyforhold, naboforhold med mere vurderes. Det må være grunnlag for en god sammenheng mellom bygg og uteområder. Det må derfor vurderes hvordan barnehagebygget kan plasseres på tomten, slik at tilgangen til utarealene blir god med hensyn til framkommelighet og orienterbarhet, samtidig som bygget ikke skyggelegger utearealene på en uheldig måte. Plasseringen på tomten kan også ha betydning for klimatiske forhold og byggets energibehov. Se også [Faktaark Miljøkrav for barnehager og skoler – ytre miljø](#). Det er stort aldersspenn blant barna, og følgelig behov for soner som er tilrettelagt for de ulike aldersgruppene. Nærhet til turdrag og andre uteområder kan supplere barnehagens uteareal.

Departementets veiledende norm for utearealer i barnehager er seks ganger leke- og oppholdsarealet inne. I Trondheim regnes $6 \times 4 \text{ m}^2 = 24 \text{ m}^2$ pr barn som norm for størrelse på utearealene. Dette er arealer som skal være egnet for lek og opphold. I tillegg kommer bygningsarealene og arealer til

adkomst og parkering. Barnehagens uteområde er langt på veg et like viktig oppholdssted for barn og pedagogisk aktivitet som inne i bygget. Likevel er det ikke i samme grad nedfelt prinsipper og krav til utformingen av uteområdene. Det er derfor behov for et videre utviklingsarbeid knyttet til utforming av uteanleggene i barnehagen.

6.6 Bygningsmessig utforming

Barnehageanleggets plassering, arkitektur og fysiske kvalitet er et synlig bevis på verdisetningen av barna i samfunnet og personalet i barnehagen sitt viktige arbeid og ansvar. Barnehageanlegget skal ha et bygg og uteområde som barn og voksne kan være stolte av. Barnehageanlegget skal respektere lokal byggeskikk.

Barnehagen er barns viktigste oppholdssted på dagtid. Anlegget må være noe som alle brukere, inkludert lokalsamfunnet, kan være stolte av.

Kommunen fremstår som samfunnsaktør i byplanleggingen, og skal være med å utvikle og sette "spor". Trondheim kommune som byggherre må gå foran i forhold til å bygge anlegg som både innordner seg og utvikler lokal bebyggelse og nærområder, og som respekterer lokal byggeskikk. Byggeskikk oppfattes gjerne som et normativt begrep og defineres som kvalitet i bygde omgivelser, både miljømessig, estetisk og funksjonelt. Sentralt i vurderingen av hva som er god byggeskikk står hensiktsmessighet, varighet, estetisk kvalitet og samspill med omgivelsene (Statens byggeskikkutvalg, 1998). Det henvises til Trondheim kommunes [Veileder for byform og arkitektur i plan- og byggesaker](#).

Arkitekturen skal manifestere barnehageanlegget som et moderne og framtidsrettet anlegg for Trondheim kommune. Anlegget skal fungere effektivt og rasjonelt, og stå fram som tydelig og med et uttrykk som speiler god kvalitet. Bygget skal være inspirerende og kreativt. [TREbyenTrondheim](#) er et prosjekt med en visjon om å bidra til en positiv videreutvikling av trehusbebyggelse i Trondheimsregionen, og framover skal nye barnehageanlegg vurderes å inngå i denne satsningen.

Planløsningen skal være slik at det legges til rette for sambruk av funksjoner i anlegget og ulike brukere av anlegget – internt og eksternt. Samtidig må det være mulig å skjerme arealer som ikke skal sambrukes.

Det skal søkes å finne løsninger som gir en funksjonell og mest mulig optimal intern kommunikasjon og sammenheng i bygningsmassen. Det skal i tillegg søkes en fornuftig disponering av uteområdet til ulike aktiviteter. Det nye anlegget skal ha en høy arealeffektivitet med lite rent trafikkareal, stort bruksareal og en gunstig brutto/netto-faktor. Arealeffektiviteten skal ikke gå utover det funksjonelle eller legge store begrensninger på mulighetene for å legge til rette for gode dagslysforhold og utsikt.

Der trafikksonene i stor grad er gjennomgangstrafikk vil det ofte også være stor personbelastning, og disse arealene bør skilles fra rom for lek og opphold. Denne type trafikkareal kan være godt egnet for uformelle møtesteder, aktivitetsarealer, lagringssoner eller liknende. Slik kan funksjonelle vringlearealer og transportarealer med «aktivitetslommer» til gruppearbeid/sosialisering fremkomme. Bygget skal utformes slik at en kan bevege seg tørtsskodd mellom de ulike funksjonene i anlegget.

Pedagogisk miljø, robuste og slitesterke materialer, møbler og inventar skal ivareta ulike aldersgrupper og krav til variasjon i opplæringen. Bevisst variasjon av materialer og farger vil gi gode orienteringsmulighet for alle i omgivelsene. Det skal planlegges for løsninger som på en god måte legger til rette for renhold og forenkler vedlikehold.

Helhetlig beredskapsarbeid for alvorlige hendelser som kan true liv og helse skal være knyttet til en helhetlig planprosess for fremtidige barnehager. I dette ligger en oppmerksomhet til sammenhengen mellom fysisk utforming av barnehager og barnehagenes evne til intern og ekstern varsling, eventuell evakuering og annen relevant håndtering av ulike alvorlige hendelser. Byggtekniske løsninger for slike formål skal ikke være på bekostning av andre perspektiver beskrevet under lokale føringer, men skal forstås som en videreføring av kommunens gjeldende risikovurderinger for slike hendelser integrert i en helhetlig løsning.

Kommunens [Prosjekteringsanvisning barnehager](#) gir mer detaljerte tekniske anvisninger for anleggene.

6.7 Barnehagens størrelse

Trondheim kommune skal planlegge for barnehager med 85-150 barn (5–8 barnegrupper). Dette kan fravikes avhengig av etterspørsel og tomtetilgang i ulike områder. Store barnehager stiller større krav til en utforming som skaper trygge rammer.

Det er ingen nasjonale føringer for størrelsen på barnehagene, og barnehageeier står derfor fritt til å bestemme størrelsen på barnehagene. Størrelsen på barnehagene er svært knyttet til hvilke områder de skal betjene, behovet for plasser, trafikale forhold, bebygde omgivelser og tilgang og størrelse på barnehagetomter. Nye barnehager skal ha en størrelse på ca. 85-150 barn, det vil si fem til åtte barnegrupper, med fem som den vanligste. Dette begrunnes organisatorisk og bygningsmessige i:

- Fleksible muligheter i forhold til sammensetning og organisering av grupper etter barnas alder, avhengig av søknadsmassen til barnehagen. Fem barnegrupper er det samme som antall alderstrinn i barnehagen, og muliggjør god fordeling og opprykk mellom de ulike alderstrinnene.
- To og to grupper samlokaliseres med felles inngangspartier. I en barnehage med fem grupper, kan en gruppe ha egen inngang og være den mest fleksible i forhold til barnesammensetningen.
- Større mulighet for variasjon av rom for barna, herunder mulige fellesarealer av en størrelse som kan være til bruk for nærmiljø og andre brukere.
- Større faglig miljø, som gir grunnlag for tilstrekkelige ressurser til administrasjon og en robust ledelse (enhetsleder, fagleder og sekretær).
- Stordriftsfordeler i forhold til både utbyggings- og driftskostnader.

Det er ingen entydig forskning som tilsier at kvaliteten på barnehagen er avhengig av en viss størrelse. Kunnskapsdepartementet la våren 2011 fram en rapport som oppsummerer noen styrker og svakheter ved ulike barnehagestørrelser, utarbeidet av International Research Institute of Stavanger (IRIS).

De minste barnehagene (under 45 barn) kjennetegnes av oversiktlig og forutsigbarhet, nærhet og tillit. Barnegruppene er mindre og det pedagogiske personalet bruker mer tid sammen med barna enn i de store barnehagene. Begrensningene ligger i muligheter for faglig utvikling som følge av få ansatte og få pedagoger, og at ny fagkunnskap ikke fanges opp. De mellomstore barnehagene (omkring 45-80 barn) kombinerer det trygge og etablerte erfaringsgrunnlaget med nye tanker om barnehageorganisering og pedagogikk. De er store nok til å sikre faglig utvikling for de voksne, og små og oversiktlige nok til å ivareta trygge rammer for barn.

De store barnehagene (over 80 barn) fremstår på flere indikatorer som mer "profesjonelle" enn de små. Dette vises i de ansattes utdanningsnivå, pedagognormen, rutiner for brukerundersøkelser, trivselsundersøkelser, faste tilknytningspersoner for barna, veiledning av assistenter og spesialpedagogstilling. De store barnehagene har sin styrke i at det er gode muligheter for faglig utvikling og nytenkning. Samtidig er store barnehager komplekse og har større utfordringer knyttet til organisering, særlig i etableringsfasen, enn de mindre barnehagene.

Trondheimsbarnehagene har et godt kvalifisert og utdannet personale. Med god organisering av barnegruppene, bygninger og utearealer, vil det være mulig å kombinere det beste fra de mellomstore og store barnehagene, men også de minste, med barnehager preget av oversiktlig, forutsigbarhet, nærhet og tillit. De aller største barnehagene som bygges i de andre storbyene, med mellom 300-400 barn, er i mindre grad forenlig med lokaliseringssprinsipper i forhold til nærmiljøet, reiseavstander og utbyggingsstrategier i Trondheim. Det må tas hensyn til at store anlegg kan generere kompliserte trafikkforhold, og stort behov for parkering, og må derfor vurderes i forhold til muligheter for kollektivtrafikk og god gang- og sykkeladkomst etc.

6.8 Arealstørrelser og -normer

Statlig anbefalt norm for leke- og oppholdsareal skal legges til grunn, med 5,3 m² per barn under tre år og 4,0 m² per barn over tre år. Egnede areal ute til lek og opphold skal være 24 m² per barn.

Trondheim kommune skal fortsatt forholde seg til den statlige anbefalte normen med netto leke- og oppholdsareal på 4 m² per barn over tre år og omlag 1/3 mer per barn under tre år, altså ca 5,3 m². Lekearealet ute skal være omlag 6 ganger større enn leke- og oppholdsarealet inne, det vil si ca. 24 m² per barn. Størrelsen på leke- og oppholdsarealet har direkte betydning for fastsetting av antall barn i den enkelte barnehage.

For nye barnehager skal gjennomsnittarealet fra de sist bygde barnehagene legges til grunn. Dette utgjør ca 9 m² i nettoareal per barn, og inkluderer både barnas arealer og personalarealer. Dette er basert på en arealutredning av syv barnehager som er bygd i perioden 2006-13. En nærmere beskrivelse av arealfordelingene til de ulike funksjonene er gitt i kapittel 8.1.

6.9 Gruppestørrelser og organisasjonsformer

Trondheim kommune skal planlegge for fleksible barnehager, med mulighet for en variasjon av organiseringsformer. Det skal tas utgangspunkt i småbarnsgrupper på 14 og storbarnsgrupper på 20.

Hvert barnehageanlegg skal planlegges og beskrives ut fra begrepene elastisitet, fleksibilitet og generalitet. Anlegget, både bygg og uterom, må over tid kunne tilpasses nye krav og nye brukere. Om barnetallet i framtiden vil øke, må det være tilrettelagt for en utvidelse av anlegget (elastisitet). I anleggets levetid må det påregnes nye arbeidsformer, noe som stiller store krav til at anleggene er fleksible i bruk (fleksibilitet). Dersom barnetallet skulle gå vesentlig tilbake, må en kunne ta deler av anlegget i bruk til andre formål (generalitet).

Som grunnlag for dimensjoneringen videreføres en organisering av barnegruppene med henholdsvis 14 småbarn og 18-20 storbarn, slik det er gjort i nesten alle de nye barnehagene i Trondheim siden 2005, og også i de fleste kommuner ellers i landet.

En viktig begrunnelse gjelder personal- og bemanningsressursen, og mulighetene for å dele småbarnsgruppene. 14 småbarn i en gruppe betyr med dagens budsjettkriterier en personalressurs på ca 4,4 årsverk. Dette gjør det mulig å dele gruppen i to grupper på 7 barn, med to voksne på hver gruppe. Av de 4,4 årsverkene er det to pedagoger, og ved en deling vil det være en pedagog i hver av gruppene. En barnegruppe med et personale på fire, herav to pedagoger, vil også gi et større fagmiljø med bredere kompetanse og erfaringer i det pedagogiske arbeidet. Et større fagmiljø vil dessuten være mer robust i forhold til fravær/sykdom. Det at flere voksne som barna kjenner arbeider sammen, kan representere en større stabilitet for barna. En gruppe med 18 storbarn gir en en personalressurs på 2,83 årsverk. Fra barnehagene er det signalisert at det er lettere å bemanne en gruppe med tre hele stillinger, noe som også er med på redusere andelen deltidsansatte. Programmet foreslår derfor at det planlegges ut fra 20 storbarn per gruppe.

En natur- og friluftsbarnehage har som regel base i en vanlig barnehage, eller den kan ha base i et eget bygg. Dagen i natur- og friluftsbarnehagen starter og avsluttes i basen. For øvrig er barna mest mulig ute – i friområder, idrettsanlegg og naturlekeområder. Leke- og oppholdsarealet for en natur- og friluftsbarnehage skal være som i en vanlig barnehage.

6.10 Miljø og energi

Barnehageanleggene skal støtte opp om kommunens mål og strategier for utvikling av en bærekraftig by som ivaretar naturens økologiske bæreevne for framtidens generasjoner. Barnehagebygget skal fremstå som et synlig miljøvennlig bygg, med sunt inn klima, bærekraftig materialbruk og lavt energiforbruk.

Barnehager skal bygges slik at de bidrar til et miljø som fremmer helse, trivsel, gode sosiale og miljømessige forhold, begrenser spredinger av smitte og forbygger sykdom og skade. Samtlige

barnehager skal være godkjent i henhold til [Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.](#)

Prosjektet [Trondheim som Grønn Barneby](#) skal inspirere, motivere og støtte barnehager og skoler til videre bærekraftig arbeid, med kreative måter for å møte miljøutfordringene, slik at barn og unge selv kan delta i en samfunnsutvikling som sikrer livskvalitet og livsgrunnlag.

Miljøpakken for transport i Trondheim kommune skal gi bedre hovedveinett, kollektivtilbud og bedre forholdene for de som går og sykler. Gjennom en rekke tiltak skal byen oppnå lavere klimautslipp, kortere bilkøer og mindre trafikkstøy. Barnehagene skal planlegges med en utbyggingsstruktur som legger til rette for bærekraftig transport med trafiksikre adkomster og god tilgang på sykkelparkering.

Trondheim kommunes mål er å være en bærekraftig by hvor det er lett å leve miljøvennlig. [Energi- og klimahandlingsplan](#) har vedtatt et mål om at utslipp av klimagasser i 2020 skal være 25 prosent lavere enn i 1991. For byggeprosjekter har Trondheim kommune utarbeidet [Miljøkrav i byggeprosjekter](#), som sammen med kravspesifikasjonene for tekniske installasjoner definerer krav og tiltak som skal bidra til å sikre at målene oppfylles.

Nye barnehager som er bygd de siste årene har vært gjennomført med strengere krav enn forskriftene. Lavenergi har vært en minimumsstandard. I tillegg er det gjennomført noen piloter som passivhus. Målsettinga framover går mot passivhus som standard.

Barnehageanleggene skal planlegges for framtidsrettede og bærekraftige energisystemer med lavt energiforbruk. For å oppnå et lavt energiforbruk i drift er det en rekke tiltak som må vurderes i tidlig fase. Dette gjelder passiv utnyttelse av energi, til oppvarming eller kjøling, orientering og plassering av funksjoner, forebygging av varmetap og overoppheting, herunder glass, volum, fasade og takareal, og sonedelt og desentralisert ventilasjon med korte føringsveier tilpasset byggets hovedoppdeling.

For å møte framtidens utfordringer med endret klima må det planlegges anlegg som er robuste og tåler mer ekstremnedbør. Overvannshåndteringa må vurderes tidlig i planlegging av våre bygningsanlegg. Målet er at overvannet brukes som en ressurs i anleggene, og kommunen har som del av dette en målsetting om økt bruk av grønne tak.

Det skal velges materialer som gir et sunt inneklima hvor det tas hensyn til materialenes miljøpåvirkning og drift gjennom hele livsløpet. Trondheim kommune har en målsetting om å bidra til en positiv utvikling av trehusbebyggelsen i Trondheimsregionen gjennom prosjektet [TREbyen Trondheim](#). Nye barnehagebygg skal bidra til denne målsettinga.

Trondheim kommune har en målsetting om å være forbilde gjennom bærekraftig avfallshåndtering i alle kommunens virksomheter, og skal påvirke forbruk gjennom holdningsskapende arbeid, veiledning og tilrettelegging, stimulere til kretsløpsbasert forbruk og bidra til bærekraftig og kostnadseffektiv avfallshåndtering.

6.11 Kostnadseffektive løsninger

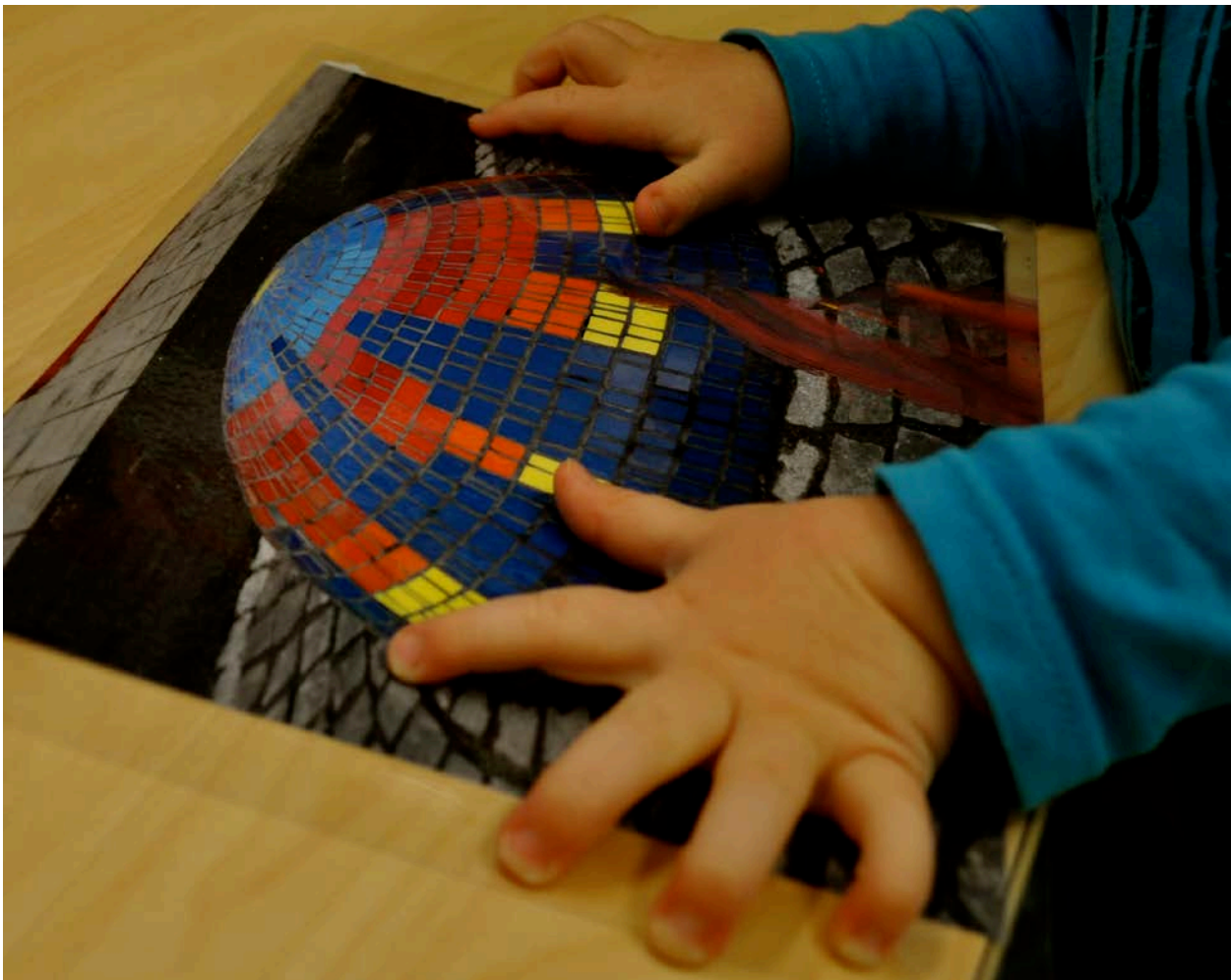
Barnehageanlegget skal ha kostnadseffektive og funksjonelle løsninger for virksomhet og drift. Dette skal sikres gjennom god tilpasning og bygningsmessig utnyttelse av tomtearealer, i henhold til arealnormer inne og ute. Planløsninger som viser seg å fungere skal gjentas.

Det er i de siste årene blitt bygd mange barnehagebygg i Trondheim, og det er gjort ulike erfaringer som er lagt til grunn for videre utvikling. Kostnadsutviklingen for barnehager i Trondheim viser reduserte kvadratmeterpriser fra 2006 til 2013. Prisen per barnehageplass er stabil, til tross for økte kvalitetskrav til bygg. Dette er oppnådd gjennom å bygge noe større enheter. Kostnadsbildet er omtrent som i andre storbyer (ASSS).

Totalkostnadene for et barnehageanlegg er svært avhengig av tomtemessige forhold, med terreng- og grunnforhold, arealstørrelser, ervervskostnader og behovet for kommunal infrastruktur. Det viktigste kostnadstiltaket skjer gjennom effektiv utnyttelse av hver eneste barnehagetomt, der det utvikles anlegg med så mange barnehageplasser som mulig, i henhold til arealnormer inne og ute. Ut fra erfaringer med bygde anlegg, skal det legges vekt på å gjenbruke løsninger som har vist seg å fungere. Der reguleringsplaner og tomteforhold legger til rette for det, skal det også vurderes om ferdig utviklede prosjekter kan gjenbrukes.

Barnehageanleggene representerer en stor kostnad for samfunnet og det må legges vekt på arealeffektivitet gjennom sambruk og god utnyttelse av arealene. Det må være en høy bevissthet om at det først og fremst er antall kvadratmeter som koster. Med arealeffektive bygg vil barnehageeier kunne oppnå lavere investerings- og FDV-kostnader og bidra til en bærekraftig utvikling. Det er likevel vesentlig å presisere at arealeffektivitet ikke skal gå på bekostning av funksjonalitet for barnehagenes virksomhet. Høy kvalitet på bygg og inventar vil kunne gi lavere driftskostnader på lang sikt, og lengre levetid. Barnehageanleggets egnethet i et livsløpsperspektiv er vesentlig for både funksjoner og drift i bygget.

Barn i lek og læring gir hard bruk på møbler og inventar. Ved bygging av barnehager skal det derfor benyttes velprøvde materialer som har vist seg robuste og fri for helseskadelige stoffer og avgasser. Det er påkrevd med robuste materialer og kvalitet for å unngå store kostnader til vedlikehold. Driftskostnadene skal sees sammen med investeringskostnadene, og en høyere investeringskostnad kan være mer økonomisk på lengre sikt.

7 Det fysiske miljøet som pedagogisk ressurs

Trondheim kommune bygger på et barnesyn og læringssyn som beskriver barn som subjekt og sosiale aktører, som dannes gjennom erfaringer og opplevelser sammen med andre mennesker. I et slikt perspektiv blir barnets grunnleggende behov for å oppleve tilhørighet, mestring og selvstendighet sentralt. I tillegg til at barn lærer av andre barn og voksne, så lærer de i miljøet – som kan hemme eller fremme læring. Samspill med de fysiske og romlige omgivelsene er viktig for barnas mestring, medvirkning og konstruksjon av mening og kunnskap i barnehagen.

7.1 Å bygge for barn – Barnlig topologi

Barn har en egen måte å oppsøke og bruke steder og rom på. Barnlig topologi sier noe om barns stedskompetanse og måter å være i verden på. Barn liker "hemmelige" steder. De benytter tilgjengelige gjenstander og materialer til å bygge rom i rommet. Barn endrer og omskaper miljøene sine på den måten at de iscenesetter det fysiske rommet i leken. Barnehageanlegget skal ha et fysisk miljø som gir rom for alt dette.

Topologi kommer av gresk "topos", som betyr "sted". Topologi er "stedslære" og er en oversikt over det man skal utforske. Topos henspiller på både konkrete og geografiske steder og på steder for innhenting av mening eller kunnskap. Topologisk tenkning er en romlig tenkning som kopler sammen sted og språkbruk. Barnehagens arkitektur og fysiske utforming med sine forskjellige steder og rom for samspill og læring inne og ute gjenspeiler et syn på læring eller danning.

At barna skal ha medvirkning handler om at det skal tilrettelegges for at barnet kan gjøre selvstendige valg, og kunne få mulighet å være med på å forme barnehagehverdagens innhold. Skal barnet klare og ville selv, må miljøet legges til rette for det. Barnets arbeidsmiljø krever bord, stoler og podier i barnehøyde, tilgjengelighet og synlig materiale.

7.2 BARN & Rom

For å skape et godt læringsmiljø for barn er det viktig å fokusere på barnehagerommets betydning for kvaliteten på det pedagogiske tilbudet. Barnehageanleggene og det fysiske miljøet skal utformes slik at det hjelper personalet med å nå målene i rammeplanen, der barns deltagelse og rett til medvirkning er spesielt vektlagt. Flest mulige steder og situasjoner legges til rette for barns mestring i løpet av barnehagedagen. Mening og kunnskap blir til i spillet mellom mennesker, hvor barn er sosiale aktører som bidrar til egen og andres læring. Samspill med de fysiske og romlige omgivelsene er viktig for barns mestring, medvirkning og konstruksjon av mening og kunnskap

Trondheim kommune vil skape en barnehage som gir alle barn muligheten til å være medvirkende, nysgjerrige og utforskende sammen med andre barn. Et pedagogisk miljø består både av det synlige miljøet som arkitektur, planløsning, møblering og materialer og av det usynlige miljøet som holdninger, læringssyn, barnesyn og synet på hverandre. Rådmannen har vektlagt å styrke innsatsen for å sikre at barnehagens fysiske miljø fremmer det pedagogiske innholdet, og utnytte det som en vesentlig ressurs. Inventar og materiell skal ha en kvalitet som bidrar til estetiske opplevelser. Ett tiltak for å få til dette har vært å jobbe prosessorientert i prosjektet BARN & Rom – 1000 spørsmål, som er ett av prosjektene i Kvalitetsprogrammet for Trondheimsbarnehagene.

BARN & Rom – 1000 spørsmål er ett nettverksbasert utviklingsprosjekt som har som mål å skape et mer stimulerende leke- og læringsmiljø i barnehagene. Et annet mål er å heve personalets kompetanse om det fysiske miljøets betydning og skape en større bevissthet rundt valg av leker og materialer. For å få til gode diskusjoner og refleksjoner har prosjektet forsøkt å utvikle et felles språk. Både gamle og nye barnehager deltar.

Trondheim kommune bygger på et barnesyn og læringssyn som beskriver barn som subjekt og sosiale aktører, som dannes gjennom erfaringer og opplevelser sammen med andre mennesker. I et slikt perspektiv blir barnets grunnleggende behov for å oppleve tilhørighet, mestring og selvstendighet sentralt. I tillegg til at barn lærer av andre barn og voksne, så lærer de i miljøet – som kan hemme eller fremme læring. Samspill med de fysiske og romlige omgivelser er viktig for barnas mestring, medvirkning og konstruksjon av mening og kunnskap i barnehagen. Det fysiske miljøet kan derfor beskrives som "den 3. pedagog".

Den arkitektoniske utformingen kan i ulik grad støtte opp om barnehagens organisasjonsstruktur, dens læringskultur og pedagogiske praksis. Figuren nedenfor beskriver den pedagogiske virksomheten med læringsmiljøet i sentrum, med pedagogikk, organisasjon og arkitektur som premissleverandører.

7.3 Barn lærer i fellesskap

Barnehagens innhold bygger på et helhetlig læringsyn hvor barns medvirkning, omsorg og lek, læring og danning er sentrale deler.

Barn er unike individ med stort potensial for læring og utvikling. De trenger å oppleve tilhørighet og gode relasjoner, mestringserfaringer og autonomi for å lære og utvikle seg. Samtidig trenger de ulik stimulans for at læring skal skje. De skal kunne ta i bruk alle sansene, utvikle et mangfold av læringsstrategier og få ta i bruk sine "100 språk". Barn må få plass til å utfolde seg, delta og være aktive. Samtidig krever læring konsentrasjon og tilstedeværelse. Tett oppfølging og veiledning fra personalet som tar i bruk sin kompetanse, er vesentlig for barns læring.

Barnehageanlegget skal utformes slik at rommene kan inneholde ulike fysiske møteplasser for barn, både i mindre og større grupper. Gjennom organisering og arkitektonisk utforming skal det være mulig å oppsøke fellesarealer, verksteder og aktivitetsrom hvor man møter andre barn og kan utforske materialer og danne vennskap. I en slik fellesskapskultur kan også de større samlingene finne sted, nissefesten eller sangkoret. Samtidig skal organisering og arkitektur bidra til at vi kan ivareta den enkeltes behov for trygghet, ro og tilhørighet. I de nye barnehageanleggene skal det derfor utformes rom og arealer som gir mulighet for samhandling, samarbeid og fellesskap.

En slik organisering stiller krav til de fysiske rammene. Gjennom ulike arkitektoniske løsninger og ulike arenaer skal man kunne imøtekomme barnets behov for variasjon og tilpasning.

7.4 En dannelsesstøttende barnehage

"Det man hører glemmer man, det man ser husker man, og det man gjør forstår man." (Loris Malaguzzi)
Dannelse er en samfunnsmessig og kulturell prosess der mennesket gjennom interaksjon med omverdenen og gjennom *egen aktiv virksomhet* virker forandrende inn på kulturen. Gjennom dette tilegner det seg ny forståelse og nye holdninger, noe som forandrer mennesket selv. (Brostrøm og Hansen 2004)

Barnehagen er barnas første lærings- og dannelsesarena utenfor hjemmet. Det fysiske miljøet skal skape rammer for dannelses- og læringsprosesser i et miljø der barna er aktive deltakere.

Danningsbegrepet må sees som en vekselvirkning og interaksjon mellom individ og samfunn, mellom subjektet og det tredje. Danning skjer derfor i relasjonen mellom mennesker og mellom mennesker og miljø. Barn lærer og dannes hele tiden gjennom alt de gjør.

Mentale og fysiske rom for både utfoldelse og utforskning både ute og inne blir avgjørende. Samtidig handler det om å anerkjenne barndommens egenverdi. Dette innebærer at barnet skal få lov til å være

tilstede i eget liv - her og nå. Og det må være rom for at dette kan gjøres uten avbrytelser og forstyrrelser. Varierte arealer skal gi mulighet for aktiviteter, utforsking og lek, hvor barnet alene eller sammen med en mindre gruppe gis mulighet til å fordype seg i en aktivitet over tid, og fortsette aktiviteten neste dag uten å måtte rydde bort til fordel for f.eks. spising.

Det enkelte barn må bli sett som subjekt og aktør i eget liv, og organiseringen av barnegruppene må ivareta barnets behov for å være selvstendig. Det vil si at de er involvert og kan medvirke i valg og beslutninger på en slik måte at deres ansvarlighet utvikles. Autonomi handler om å ta selvstendige og kloke valg for seg selv og å ta ansvar for valg. Dette er selve kjernen i danningen og står i sterk kontrast til en oppdragelse til lydighet. Barn skal i stadig økende grad kunne ta vare på seg selv, hverandre og sine omgivelser.

Barn må gis mulighet for å være inkluderende og sjenerøse mennesker, som er raus og empatiske i sine vennskap. I et slikt perspektiv blir arkitektonisk utforming, organisering og pedagogikk som fremmer respekt, toleranse, inkludering og motarbeider alle former for diskriminering sentralt. Barn ønsker å glede andre og vise omsorg gjennom lek, tilberede et felles måltid, kunne gi noe de har laget til en god venn, eller vinke til pappa når han går. Barnehagen må derfor utformes slik at barn kan delta i daglige rutiner som å rydde, vaske og stelle, kle av og på seg selv i tillegg til å leke, skape, utforske, m.m.

Leker, materialer og utstyr må være plassert slik at barna kan "klare selv". Barn skal beherske og mestre sitt miljø og sine aktiviteter, det fordrer stasjoner og rom som er selvinstruerende, slik at det er tydelig for barn hva rommet tilbyr. Barnehagen skal tilby ulikt utstyr og ha et bevisst utvalg av leker, som skal fremme mangfoldig og kreativ lek, hvor man styrker likestilling mellom gutter og jenter. Rommene skal blant annet gi mulighet for aktiviteter som utforsking, undring, lek, filosofering, prosjektarbeid og daglige aktiviteter som spising og påkledning enten i små eller større grupper.

Det må legges til rette for at det fysiske miljøet gir rom for læring og mestring ved at det kan veksles mellom lek, læring, konsentrasjon og aktiv utfoldelse. Den fysiske utformingen må ta hensyn til at barn i ulike aldre og med ulikt ferdighetsnivå skal bruke noen av de samme arealene. Barn i småbarnsalderen har stort behov for tumleplass ute og inne og for ro og konsentrasjon.

7.5 Barnehage som lærende organisasjon

I et samfunn som drives framover av endring og utvikling, utfordres et hvert menneskes evne til omstilling og kompetanseutvikling. Derfor er det ikke bare barnet som skal lære, erfare, skape, vokse og strekke seg emosjonelt, tankemessig og sosialt. Det gjelder også personalet og ledere i barnehagen. Barnehagen skal være en lærende organisasjon der barn og voksne gjennom samarbeid, felles opplevelser og bruk av sine erfaringer og ferdigheter løser oppgaver i fellesskap. Dette understrekes også i Rammeplanen.

Utstrakt samarbeid og refleksjon i personalgruppen er vesentlig, og bør være overordnede prinsipper i en modell som skal ivareta barns ulike behov. I en barnehage der personalet samarbeider tett om barngruppen, vil man bedre kunne utnytte den enkeltes spesielle evner og ressurser. Tettere oppfølging av barn som trenger det, kan være enklere når man er flere som sammen har ansvar for å etablere trygghet og tillitsfulle relasjoner.

En hensiktsmessig og god organisering av barn og personale, og en utforming av barnehageanlegget som støtter opp om det, skal hjelpe til med å nå pedagogiske mål og intensjoner.

7.6 Prinsipper for det fysiske miljøet

Utviklingen av det fysiske miljøet skal ta utgangspunkt i prinsipper om estetiske kvaliteter, materialitet, transparens og åpenhet, orienterbarhet, gode møteplasser, tilgjengelighet og universell utforming.

Barnehagebygget skal være en pedagogisk ressurs som legger til rette for lek og læring. Estetiske kvaliteter har betydning for livskvalitet, for helse og velvære. Naturlig lys, støyskjerming og god akustikk skal etterstrebes i utforming av barnehager. Estetiske kvaliteter har også betydning for identitet. Målet er at den fysiske utformingen skal ha opplevelsesmessige og estetiske kvaliteter, og være en inspirerende ramme rundt den pedagogiske virksomheten. Barnehagen skal være et sted en gleder seg til å komme. Tidligere var «hjemmets estetikk» normen for miljøet i barnehagene. Nå ønskes større fokus på barnehagen som institusjon, i positiv betydning, på barnehagen som et offentlig rom, med et samfunnsmandat. Dagens barnehage skal preges av god arkitektur, med innredning av god kvalitet og god design. Barnehageanlegget skal signalisere en prioritering av barn og barndom og at barns oppvekst er viktig.

Barn skal selv kunne delta i skapende virksomhet, og de skal kunne oppleve profesjonell kunst. Trondheim kommune har et eget budsjett for kunstnerisk utsmykking. Nye prosjekter skal meldes inn til utsmykningskomiteen, og planlegging av kunstnerisk utsmykning skal inngå i planprosessen for barnehageanleggene.

Materialitet karakteriserer gjerne relasjonene mellom mennesker og ting, og særlig tingenes betydning for menneskets identitetsdannelse. I barnehagene er det dermed det sansbare og opplevbare ved rommet som er sentralt for å skape kroppslige og sansemotoriske erfaringer.

Transparens og åpenhet preger mange nye barnehager. Transparens har som hensikt å slippe dagslys inn og/eller skape utsyn/innsyn for brukerne i bygget. Åpenhet er et pedagogisk prinsipp som vektlegges. Glassflatens størrelse og plassering kan ha betydning for oversikt, synlighet og åpenhet i bygget. Innvendige vindu kan også skape nysgjerrighet og inspirasjon for barn. At vinduer og glugger plasseres slik at barn kan se gjennom dem er et viktig prinsipp. Glassfelt gir mulighet for innsyn og lysgjennomgang og må gjerne brukes mellom lekerom og mellom lekerom og kommunikasjonsareal.

Barnehagebygget skal ha god tilgjengelighet, framkommelighet og orienterbarhet for alle brukergruppene. Det vil si at det er oversiktlig og lett å finne frem både ute og inne, både for barn og voksne. Se også kapittel 8.2 om en barnehage for alle.

Barnehagebygget skal utformes med gode møteplasser, for å legge til rette for lek og læring for ulike grupper, gruppestørrelser og aktiviteter. Møteplasser og rom for dialog og samspill kan understøtte demokratiske prosesser i barnehagen.

Lydnivå kan være en utfordring i mange barnehager. Dersom en planlegger lyd og akustikk på en faglig god måte, vil de ulike rommene bli gode å være i, både for barn og personalet.

7.7 Eksempler på forskning om barns forhold til rom

I en dansk undersøkelse, Kampmann 1998, framheves fire faktorer med tanke på rommets betydning sett ut fra barns perspektiver:

- Det personlige rom handler om retten til selv å velge om og hvordan en skal være tilgjengelig i forhold til andre – noe som er avhengig av de voksnes forvaltning av rommene, og av hvilke muligheter som finnes i rommene selv. For eksempel skal barn kunne leke uforstyrret i en lengre periode uten at «territoret» blir truet av voksne og barn som hele tiden beveger seg på kryss og tvers gjennom de arealene som er til disposisjon.
- Avgrensning handler om å etablere rammer. Den fysiske avgrensningen kan ses som grunnleggende for at leken kan utfolde seg. Det foregår forhandlinger mellom barna om hvem som er med i leken og hvor leken skal foregå. For eksempel er møbler, madrasser og store firkantede puter velegnet til å avskjerme et hjørne der leken kan foregå i fred.
- Foranderlighet handler om å kunne manipulere og endre omgivelsene og sette spor etter seg. Det ikke-ferdige og det ikke-forhåndsdefinerte utgjør vesentlige elementer i barnas leke- og undersøkelsesmuligheter. Lekens kvalitet er avhengig av et slikt forandringspotensial. For eksempel har en byggelekeplass et slikt forandringspotensial. Innendørs er det mer nærliggende å tenke på rom som kan sonedeles og ommøbleres, og dører og veggfelt som kan åpnes og lukkes.
- Følelsesmessig tilknytning til rom handler om at barn kan forsøke å knytte bestemte områder i barnehagen til seg; gjøre dem til sine egne. Barn kan prøve å skape sine egne personlige rutiner som et ledd i utvikling av egen identitet, ved hjelp av det som i den danske undersøkelsen kalles tilknytnings handlinger. For eksempel kan barn plassere sine gjenstander på et bestemt sted og stadig vende tilbake til stedet. Avsnittet nedenfor er hentet fra en svensk doktoravhandling.

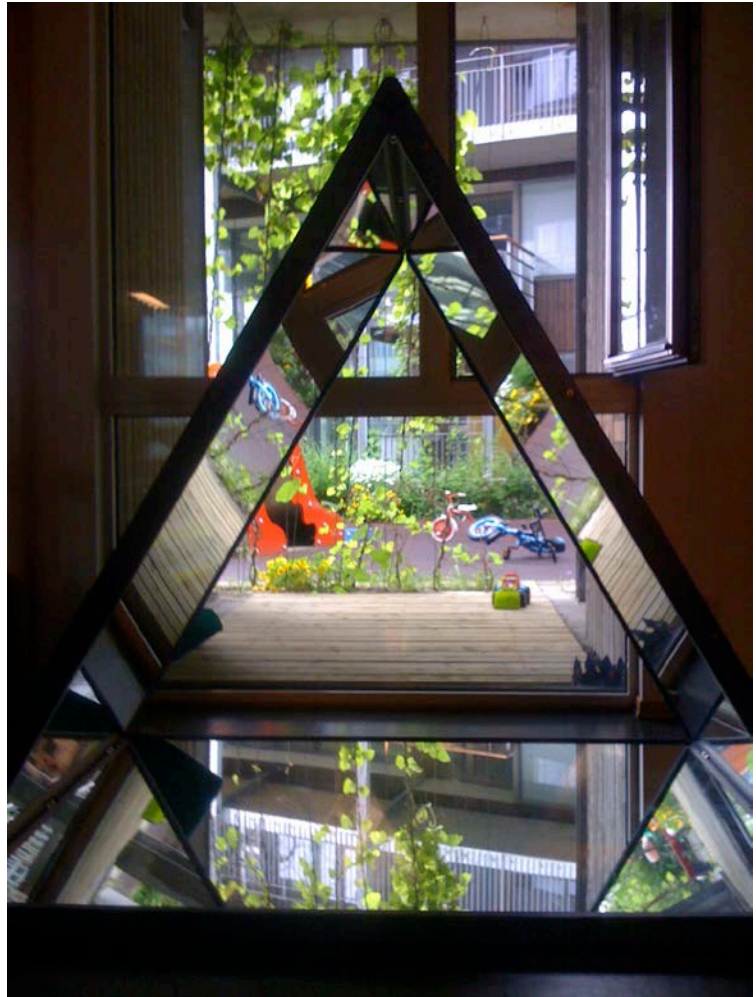
Abstracts of the thesis «The impact of day-care environments on children's moods and behaviour», by T. Laike, 1997: *It is concluded that well-defined and unified environments seem to be beneficial. This can be explained by the rather high level of stimulation in day-care centres, leading to a need for less challenging surroundings, balancing the total level of environmental input for the children.*

I den norske undersøkelsen av Amundsen, H.M. mfl. (2007) *Barn og rom. Refleksjoner over barns opplevelse av rom* gjorde Sintef og DMMH i samarbeid med Trondheim kommune en studie av to barnehager i Trondheim. Denne studien var spesielt opptatt av å vurdere konsekvensene for baseorganisering for barns hverdag. De to barnehagene som ble fulgt opp gjennom studien, klarte i følge Amundsen i det store og hele å omsette "basebarnehagetenkningen" i sin pedagogiske virksomhet. Det viste seg imidlertid utfordringer når det gjaldt disse to barnehagenes organisering for de yngste barn. Dette var blant de første barnehagene med basekonsept; det vil si Trondheim kommunes første generasjon basebarnehager.

I 2012 bidro Trondheim kommune med et kapittel i boka *Rom for barnehage*, hvor Atle Krogstad, DMMH, Geir Hanssen, NTNU, Karin Høyland, Sintef og Thomas Moser, Hive var redaktører. Boka består av en samling artikler som belyser hva som fremmer gode fysiske rammer for lek, læring, omsorg og danning. Den inneholder både forskningsbaserte og praktisk orienterte bidrag om betydningen av steder og rom i barnehagen. I boken henvises det til en rekke undersøkelser, litteratur og forskningsrapporter som omhandler det fysiske miljøets betydning for det pedagogiske tilbudet til barn.

Kvalitet dreier seg om innhold og egenart. Barnehageloven og Rammeplanens beskrivelse av barnehagens innhold og oppgaver er grunnlagsdokumentene for kvalitetsarbeid og kvalitetsutvikling i barnehagen. Lov og rammeplan fastslår at barnehagen skal være en god arena for barn og barndom, der barnehagen er første del av utdanningsløpet.

Betydningen av det fysiske miljøets utforming og muligheter handler om barnehagens strukturelle kvalitet. Barnehagens fysiske rammer, rommenes plassering og funksjon og uteområdets utforming er i et strukturelt perspektiv avgjørende for barnets omsorg, utvikling, mestring og læring. Dette beskrives i rammeplanen på følgende måte: *Barnehagen skal ha arealer og utstyr nok til lek og varierte aktiviteter som fremmer bevegelsesglede, gir allsidig bevegelseserfaring, sanseerfaring og mulighet for læring og mestring. Utforming av det fysiske miljøet ute og inne gir viktige rammebetingelser for barns trivsel, opplevelser og læring.*

[Folkehelsemeldingen](#) hevder at utbyggingen av barnehagesektoren er et av de mest treffsikre grepene for å gi barn en god start på livet. Særlig fremheves kvaliteten i barnehagens fysiske miljø ute og inne, tilretteleggingen for fysisk aktivitet og godt kosthold som viktig for barns utvikling og læring. Videre hevdes at høykvalitetsbarnehager er å anse som universell forebygging; de styrker barns kognitive, sosiale og emosjonelle utvikling, reduserer sosial ulikhet i helse og vil på sikt bedre skoleprestasjoner, videre utdanning og hindre frafall i skolen.

Meldingen understøttes av annen ny internasjonal og norsk forskning i forhold til at barnehager med et godt og stimulerende læringsmiljø er av svært stor betydning for barns utvikling, mestring og læring. Forskningen viser også til langtidsstudier som understøtter Folkehelsemeldingen:

kvalitet i barnehagen styrker senere skoleprestasjoner, utdanningsnivå og arbeidsmarkedstilknytning.

8 Barnehagens arealer og funksjoner

8.1 Barnehagens arealer

[Rundskriv F-08/2006 Lov 17. juni 2005 nr. 64 om barnehager \(barnehageloven\) med forskrifter og departementets merknader til bestemmelsene](#) sier følgende: *Veiledende norm for barns lekeareal inne er 4 kvadratmeter netto per barn over tre år og om lag 1/3 mer per barn under tre år. Utearealet i barnehagen bør være om lag seks ganger så stort som leke- og oppholdsarealet inne. Til dette arealet regnes ikke parkeringsplass, tilkjørselsveier og lignende.*

Den veiledende arealnormen får betydning for barnehageeieren ved fastsetting av leke- og oppholdsareal per barn og ved kommunens godkjenning og tilsyn av barnehagene. Arealberegningen ved fastsettingen av leke- og oppholdsarealet per barn må ta utgangspunkt i de rommene som står til disposisjon for barnas aktiviteter, så som baser, ulike aktivitets- og temarom/verksteder. Personalets rom, møterom og birom inngår ikke i beregningen av leke- og oppholdsarealet. Noe av leke- og oppholdsarealet kan om ønskelig legges i tilknytning til kjøkken, fingarerober og kommunikasjonsareal.

Det er ikke stilt krav til størrelsen på det enkelte rom i veilederen til forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler. Særskilte barnehagetyper, som åpne barnehager og barnehager som legger særlig vekt på friluftsliv, er ikke regulert spesielt i barnehageloven.

Som et forarbeid til revisjonen av dette programmet, er det gjennomført en arealutredning av syv barnehager oppført i perioden 2005-2013. Disse er basert på det forrige funksjons- og arealprogrammet fra 2005, men ulike funksjoner og arealer har blitt utviklet og endret. Arealanalysen viser at nettoarealene i barnehagene har økt noe, fra ca 8 m² i den eldste barnehagen til et snitt på ca 9 m² per barn i de nyeste barnehagene.

I forslaget til nytt arealprogram, er arealstørrelsene fra de nyeste barnehagene lagt til grunn. Tabellen under viser dimensjonerende arealer til ulike funksjoner, for forskjellige størrelser av barnehageanlegg. Arealer spesielt til barna er beregnet ut fra en arealfaktor per barn, mens personfasiliteter er beregnet ut fra antall årsverk blant personale. Antall årsverk består av fast bemanning, men også et erfaringsmessig tillegg for vikarer, studenter, spesialpedagogisk personale og andre ansatte og besøkende.

Tabellen angir dimensjonerende krav til leke- og oppholdsareal, basert på en fordeling av småbarn og storbarn. Leke- og oppholdsarealet vil i hovedsak inngå i det som er benevnt som barnas arealer, men også erfaringsmessige i tilknytning til fingarerober. I arealtallene for fingarerober som er benyttet i tabellen, er omtrent 40 prosent leke- og oppholdsareal, mens resten er garderobe og kommunikasjonsareal. Deler av kommunikasjonsarealer vil komme som tillegg til nettoarealet, og inngå i bruttoarealet.

Arealfordelingen skal oppfylles i sum, men organisering og utforming av leke- og oppholdsarealet er gjenstand for diskusjon i hvert enkelt prosjekt. Eksempler på dette er hvor mye areal som legges til basene, i allrommene, eller i verksteder og fellesarealer. Det er utarbeidet et eget regneark med tilsvarende dimensjoneringsgrunnlag, som skal benyttes i planleggingsfasen for hvert prosjekt, og som skal oppdateres etter ferdigstilt bygg. Det skal utarbeides egne plantegninger der leke- og oppholdsarealet er markert med skravur eller farge, kombinert med arealoppstilling i tabell.

Dimensjonerende arealkrav i barnehageanlegg med ulikt antall barnegrupper og barn, basert på areal per barn eller areal per årsverk (personalarealer).

AREALPROGRAM barnehageanlegg	Arealfaktor	4 barnegrupper	5 barnegrupper	6 barnegrupper	8 barnegrupper
Småbarn	-	28	42	42	56
Storbarn	-	40	40	60	80
Sum antall barn	-	68	82	102	136
Krav til LOA (5,3 m ² per småbarn, 4,0 m ² per storbarn)	-	308	383	463	617
Personalårsverk (inkl. vikar, spes.ped etc)	-	16	22	26	30
Barnas areal (areal per barn)		286	353	429	571
<i>Småbarn:</i>					
Baser	1,88	53	79	79	105
Leke-/allrom	1,49	42	63	63	83
Verksted	0,56	16	24	24	31
<i>Storbarn:</i>					
Baser	1,31	52	52	79	105
Leke-/allrom	0,84	34	34	50	67
Verksted	0,78	31	31	47	62
Fellesareal	0,86	58	71	88	117
Kjøkken (areal per barn)		24	30	36	48
Kjøkken (småbarn)	0,41	11	17	17	23
Kjøkken (storbarn)	0,31	12	12	19	25
Barnas garderobes (areal per barn)		114	144	171	228
<i>Småbarn:</i>					
Fingarderober	1,03	29	43	43	58
Grovgarderobe (inkl. wc og tørkerom)	1,12	31	47	47	63
<i>Storbarn:</i>					
Fingarderober	0,71	28	28	43	57
Grovgarderobe (inkl. wc og tørkerom)	0,63	25	25	38	50
Stellerom og HC-toalett (areal per barn)		21	27	31	42
Stellerom (småbarn)	0,42	12	18	18	24
Stellerom (storbarn)	0,23	9	9	14	18
Møte- og pauserom (areal per årsverk)		51	70	82	95
Møte- og pauserom (inkl. kjøkken, samtalerom og vrirleareal)	2,37	38	52	62	71
Inngangsrom (vestibyle)	0,80	13	18	21	24
Personalets rom (areal per årsverk)		59	81	95	110
Kontorarbeidsplasser (inkl. kopirom)	1,86	30	41	48	56
Garderobes, toaletter og dusj	1,80	29	40	47	54
Lager og renholdssentral (areal per barn)		55	66	83	110
Lager (for leker, utstyr, matvarer og stoler)	0,70	48	57	71	95
Renholdssentral	0,11	7	9	11	15
Nettoareal		609	770	927	1.204
Bruttoareal		840	1.062	1.279	1.661
Brutto/netto-faktor	1,38	1,38	1,38	1,38	1,38
Minimumskrav til utvendig lekeareal (24 m ² per barn)		1.632	1.968	2.448	3.264
Anslag for totalt tomteareal (ekskl. parkering)		2.800	3.000	3.500	4.500

8.2 Bygningens plankonsept

Grovt sett kan arealene sorteres i atkomstsoner, leke- og oppholdsarealer, rom for administrasjon og personale, kopirom og lager, og barnehagebygget skal ha en kompakt utforming med et sentralt lokalisert allrom. Arealene innendørs grupperes i soner. Mange rom skal være flerfunksjonelle.

Barnehagene skal kunne gi rom for ulik organisering, selv om hovedprinsippet er en organisering i aldersdelte grupper med 14 småbarn og 20 storbarn. Det skal være fellesrom og møteplasser og trafikkmønstre som knytter barnehagen sammen, samtidig som det skal gis mulighet til skjerming ved behov. Personalarealene skal være sentralt lokalisert i barnehagens kommunikasjonslinjer.

Sonedeling av innendørsarealet

Sonedeling handler om arealeffektivisering, om forvaltning av rom og støyskjerming. Sonedeling dreier seg også om himmelretninger, minimering av føringsveier for tekniske installasjoner og renhold. Sonedeling skal bidra til å dele inn barnehagens arealer med hensyn til utlån og utleie av deler av bygget. Det handler også om inndeling av arealene i ulike lekesoner og pedagogiske funksjoner.

Sol- og dagslystilgang

Rom som brukes mye skal ha god tilgang på dagslys og helst også sollys. Det er ubestridt at dagslys har en positiv effekt på helse og velvære. I [Veiledning om tekniske krav til byggverk \(TEK10\)](#) er det anbefalt en gjennomsnittlig dagslysfaktor på 2 % i oppholdsrom. Vinduer mot sør, øst og vest kan gi redusert energibruk på grunn av solenergitilskudd i perioder med oppvarmingsbehov.

Lavenergibygg, nullhus og plusshus stiller krav om at varmebelastning må beregnes. Beregningene kan ende med at utvendig solavskjerming må installeres, ettersom innvendig avskjerming kun er effektiv mot lys, ikke mot varme. Eventuell solavskjerming må utformes slik at den ikke medfører redusert dagslystilgang og utsyn.

Støy og støyskjerming

Det må tas hensyn til lydgiennomgang når et bygg planlegges, bl.a. ved innbyrdes plassering av rom med støyende aktiviteter i forhold til rom som krever et lavt lydnivå. Rolig lek, søvn og hvile må skjermes fra støyende aktiviteter, og Byggeforskriftene setter krav til lydisolasjon mellom rom. Utfordringer knyttet til støy skal tas på alvor i planlegging og prosjektering av barnehager. Støyskjerming, akustikk, romutforming og materialbruk og akustikk skal redusere belastningen både på barn og voksne.

Interne forbindelser/ kommunikasjonsareal

Det kan virke inspirerende å se andre mennesker i aktivitet. Det er derfor en fordel dersom det fra kommunikasjonsarealet og andre åpne fellesarealer er mulig å se og oppleve noe av det som foregår i bygget. Aktiviteter som ikke forstyrres av innsyn, kan ha glassflater eller glugger i veggen inntil kommunikasjonsarealet. Bruk av glass i dører og innvendige vegger bidrar også til at barn og personalet får et overblikk som letter orienteringen. Når en planlegger kommunikasjonsarealet i en barnehage, er det viktig at det planlegges for lek og aktiviteter. Dører fra fellesarealer som allrom og verksteder kan stå åpne mot kommunikasjonsarealet, eller man kan stenge dem. Arealene i barnehagen skal ha ulik grad av skjerming, og man kan tenke seg at de funksjonene i barnehagen som trenger ro, blir

skjermet fra det yrende livet i de åpne arealene.

Mulighet for god utnyttelse av personalressursen

God utnyttelse av personalressursen er en nøkkel til å oppnå best mulig kvalitet i forhold til ressursene en disponerer over. Slik drift kan en oppnå mer eller mindre på alle typer barnehagekonsept med flere barnegrupper. Det er likevel viktig at det barnehagekonseptet kommunen velger legger til rette for dette. Om det er færre barn på morgen og ettermiddag, kan det vurderes om antall ansatte kan reduseres, slik at personaltettheten blir størst på tider av dagen når flest barn er tilstede. Det kan være hensiktsmessig å samle barna på en base eller et fellesrom. Et alternativ kan være en direkte forbindelse mellom hjemmeområder. Dører mellom hjemmeområder kan stå åpne, og personalet kan ha god oversikt over barna i to eller flere baser samtidig. Barna kan dermed få fortsette med sine aktiviteter i egen base. Spredte garderoper kan gi en mer ressurskrevende drift på morgen og ettermiddag når det er få barn til stede. Tilrettelegging av personalfunksjoner i nærheten av barnas arealer, med samtalerom, toaletter og grovgarderobe med skifterom, bidrar til at personalet er minst mulig borte fra barna. Store avstander internt i bygget ville kunne oppleves som en tidstyv.

Presentasjon av arbeidet i barnehagen

Rammeplanen vektlegger dokumentasjon som grunnlag for refleksjon og læring. Ved å vise frem barnas arbeid viser en at deres arbeid og uttrykk blir tillagt betydning, samtidig som foreldre og andre i nærmiljøet får innblikk i noe av det barna opplever, lærer og gjør i barnehagen. Pedagogisk dokumentasjon vil kunne være et middel for å åpne opp for en kritisk og reflekterende praksis, dette kan bidra til personalets egen bevisstgjøring og utvikling. Bygget skal utformes med tanke på dokumentasjon av det pedagogiske arbeidet. Her tenkes på strategiske plasseringer av utstillinger, på reservering av plass i rom og på veggflater med tilhørende belysning.

En barnehage for alle

Det er lovpålagt at alle barnehager som bygges eller der ombyggingen kommer inn under krav om hovedombygging, skal ha universell utforming. Universell utforming er et generelt krav om at alle arealer skal tilrettelegges slik at ingen skal føle seg diskriminert på grunn av sine funksjonshemninger. Utformingen skal også ta hensyn til at folk har ulike behov, og at alle skal få utføre aktiviteter på sitt nivå. Barnehagebygg har ofte flere etasjer, og tilgjengelighet og plassering av heiser i barnehageanlegget er vesentlig for bevegelseshemmede. Utendørs er det viktig at terrenget ikke er for bratt for fremkommelighet for rullestol. Ledelinjer og markering av trapper og utspring, fargebruk og lyssetting er vesentlig for svaksynte. Lydforhold og akustikk er vesentlig for hørselshemmede.

8.3 "Velkommen inn"

Barnehagen skal ha en synlig og tydelig markert hovedinngang, med adkomst til administrasjon og fellesrom. Dette vil gjøre det lettere å orientere seg for besøkende, og det er en fordel med tanke på at barnehagens lokaler kan brukes av eksterne og av beboerne i nærmiljøet. Dagens barnehager har som regel desentraliserte innganger, noe som kan gjøre det vanskelig for besøkende å orientere seg. Innenfor hovedinngangen skal det være et hyggelig innendørs møtested der besøkende blir ønsket velkommen, der de kan henge fra seg tøy og eventuelt vente en stund. Her kan arrangementer annonseres, barnas arbeid presenteres og pedagogisk virksomhet dokumenteres. Det er ønskelig at man som besøkende kan få et blikk inn til aktivitetene i barnehagen. Tanken er at personalet skal bruke hovedinngangen, og personalgarderoben skal derfor ligge i nærheten av denne. Vareleveranser skal også skje her.

Barnas innganger

Alle inngangspartiene i Trondheimsbarnehagene skal ønske "Velkommen inn" til barn, foreldre, personalet og besøkende. Det skal legges til rette for en hyggelig adkomst med mulighet for utstillinger og dokumentasjon av barns uttrykk og annen pedagogisk virksomhet, gjerne så langt ute som mulig.

Ved plassering av inngangene er det flere hensyn å ta. Det er ønskelig at det er

direkte forbindelse mellom inngangene og utendørs lekeplass, hvor uteplassen nær inngangen blir et hyggelig oppholdssted. Det kan være hensiktsmessig å plassere inngangene på en slik måte at personale som befinner seg inne i barnehagens oppholdsarealer, enkelt ser om det kommer nye barn som skal møtes. Inngangen skal overdekkes for å skjerme mot vind og vær. Overgangssonen mellom ute og inne skal ha fast dekke, med trinnfri atkomst til inngangen. I tilknytning til inngangspartier skal det avsettes plass til elektrisk rullestol med ladestasjon.

Når barna kommer utenfra går de først gjennom en grovgarderobe, der de oppbevarer fottøy og yttertøy for utelek, før de går inn i fingarderoben. I en barnehage for fem barnegrupper er bygget vanligvis utstyrt med to innganger og to sett garderober, mens en barnegruppe har egen inngang med garderober. Bystyret er opptatt av at det er viktig å ha oversiktlige og trygge oppholdsrom for alle aldersgruppene. Garderobenes plassering i forhold til hverandre skal derfor særlig vurderes, eventuelt med flere innganger. Garderobearealet må da deles opp i soner slik at en unngår trengsel og kaos.

8.4 Baser

Basen er det primære holdepunktet for en barnegruppe. Her legges det til rette for at barna har sin sterkeste tilhørighet til rom, til personalet og til lekekamerater. I tillegg til basen har barnegruppen tilgang til ulike rom og arealer som allrom/spiserom, verksteder, grovgarderobe, tørkerom og fingarderobe. Baser kan med pedagogiske begrunnelser, ha ulik størrelse og innredning. De kan derved få ulik karakter og tilrettelegges for ulike aldersgrupper, ulike gruppestørrelser og ulike aktiviteter.

Barnegruppene kan bruke hverandres rom, og derved kan en oppnå større variasjon i aktivitetsmulighetene. Basen bør ikke være gjennomgangsrom, og det må være mulig å lukke døra inn til basen. Basene kan enten plasseres et stykke fra hverandre for å gi en god spredning av barn og personalet i anlegget eller så kan basene ligge ved siden av hverandre med dørforbindelse i mellom, gjerne bred døråpning eller kanskje åpning uten dør. Barna kan oppbevare sine private eiendeler både i basen og i garderoben. Alle baser skal ha nærhet til tappevann.

Summen av fellesarealer, allrom, verksteder og basearealer er den samme som summen av leke- og oppholdsarealene i avdelingene i en avdelingsbarnehage. Det er med andre ord ikke størrelsen, men disposisjonsretten og dermed tilgjengeligheten til arealer som endres. Arealer og voksne betraktes mer eller mindre som felles ressurser for barna. Barna får et større spekter av aktiviteter å velge mellom gjennom bedre utnyttelse av rommene. Det legges blant annet større vekt på muligheten for motorisk lek og fysisk utfoldelse samt på praktiske og musiske aktiviteter. Ved å definere hvor ulike aktiviteter kan foregå, vil en legge til rette for rom der barnas ulike prosjekt kan foregå over tid, flere dager og uker uten å måtte avsluttes og ryddes bort for å spise. I stedet for å ha identiske avdelinger, kan rommene utstyres for forskjellige aktiviteter, og barna treffer flere voksne som har ulike interesser og ferdigheter. Videre får barna flere å velge mellom for å finne gode venner og lekekamerater i barnehagen. Personalet får jobbe sammen i en større gruppe, og de kan fordele arbeidet mellom seg slik at den enkelte kan få ta del i aktiviteter hvor man har best kompetanse.

Base kontra allrom og fellesareal

Basen er som tidligere nevnt der hvor barnet skal ha størst tilhørighet. Arealet skal kunne deles opp for ulike gruppestørrelser og utstyres for ulike aktiviteter. Barna skal kunne fordype seg i lek og ulike prosjekter, både individuelt og i grupper. Dessuten skal større grupper kunne samles til samtaler, fortellinger, sang og lek. Barnehagen skal inneholde rom for en bestemt barnegruppe, her kalt baser, allrom for to eller tre barnegrupper og fellesrom for alle barnegruppene. Ved å utstyre barnehagen med rom av varierende størrelse og nøytral adkomst, kan en gi barn og personalet et «register å spille på». Verkstedene må være i nærheten av basene og ha tilgjengelige innganger slik at rommene blir brukt. Personalet kan selv avgjøre om det er de større rommene som skal være baser og de mindre skal være fellesrom for ulike tema, eller visa versa. Det skal fortsatt være rom for utvikling av planløsningen. Det er viktig at størrelsesforholdet mellom fellesarealer og baser er gjenstand for vurderinger i hvert enkelt prosjekt, og at baserom og grupperom ikke blir for små.

Grovgarderobe

Adkomsten til grovgarderoben bør være innbyende, og fungere som et velkomstrom og ligge som en lomme til kommunikasjonsarealet. Grovgraderoben må ha gode funksjoner til oppbevaring av kjeledresser, regntøy og støvler. Garderoben må ha plass til at flere barn og voksne kan kle på seg samtidig. Det skal være oppbevaringsplass til personalets arbeidsklær i tilknytning til barnas garderobe, slik at de er til stede for barna også når de ordner sine egne klær. Garderoben er også en arbeidsplass for personale, og skal inneholde ergonomisk verneutstyr som påkleddingsbenk og arbeidsstoler.

Dersom grovgarderoben plasseres som en lomme ved siden av selve kommunikasjonsarealet, er det også viktig å begrense antall dører slik at veggplassen kan brukes til garderobeoppheng.

Grovgarderoben skal utstyres med tørkeskap eller ha et tørkerom ved siden av. Dersom en velger tørkeskap, kan disse gjerne plasseres i en nisje med avdekking foran ventilasjonskanalene. For å redusere tilsmussingen av arealene innendørs skal det være adgang til toalett, vask og drikkevann i nærheten av inngangsdørene. Utenfor inngangene skal det være kran og sluk slik at en kan skylle av støvler og skittent tøy. Vått tøy kan gjerne henges opp utendørs for avrenning og tørking. Barnevogner skal parkeres i klimatiserte rom. Vognmadrasser og skinposer skal oppbevares i romtemperatur. Det er ønskelig med plass til dokumentasjon av det pedagogiske arbeidet i barnehagen, gjerne nær inngangsdøren.

Fingarderobe

Fingarderoben er et møtested for barn og voksne både på starten og slutten av dagen. Her utveksles informasjon og det foregår uformelle samtaler. Garderoben skal ha oppslagstavle for pedagogisk dokumentasjon og informasjon til foresatte. Kanskje må foreldrene vente litt på at barna skal avslutte leken, og da bør det være en hyggelig oppholdsplass i eller i nærheten av garderoben. Barnehagen kan gjerne ha «vinkevindu» der barna kan ønske velkommen og ta farvel.

Garderobens størrelse vil avhenge av om garderoben skal brukes kun til av- og påkledning, eller om den også skal brukes til lek. Her må en foreta et valg i hvert enkelt prosjekt. Til en garderobe som dimensjoneres bare for av- og påkledning, bruker en ikke av leke- og oppholdsarealet som derved reserveres til andre deler av barnehagen. Vil en derimot tilrettelegge for flere aktiviteter i garderoben, må en legge noe av leke- og oppholdsarealet til garderoben. Dette forutsetter gode lysforhold og at dette ikke er et rent gjennomgangsareal.

Garderobearealet bør ligge som en lomme til trafikklinjene, og det må være tilstrekkelig plass slik at barna kan bre ut sine klær på gulvet for å organisere påkledningen, dvs. at fri sone foran benkene bør være på 50 cm. Det beregnes 30–40 cm bredde per barn. (ordinær barnehage kontra friluftsbarnehage) Det skal være plass til påkleddingsbenk. Ekstra areal for utstyr til barn med spesielle behov må vurderes. Garderobene har en pedagogisk funksjon. Her lærer barna å kle på og av seg selv og skal oppleve mestring, de rydder og holder orden i sine saker. Hvert barn skal ha sin

faste garderobeplass for oppbevaring av klær og utstyr. Skap og hyller skal i størst mulig grad kunne betjenes av barna selv. Lukkede skap og skuffer til barnas klær gir et mer ryddig preg enn åpne hyller og løse plastbakker. Garderoben kan gjerne utstyres med barnas egne bilder og symboler som forteller hvem som har tilhold her. Vaskerenne skal plasseres i garderoben eller i nærheten. Det er ikke hygienekrav som tilsier at fingarderoben skal stenges av fra kommunikasjonsarealet, heller ikke fra lekerom. Det må imidlertid vurderes om det kan være behov for dør av hensyn til støyskjerming. Dør kan være viktig også for å få ro i hente-/bringesituasjonene for barn, foreldre og personalet.

Det skal være oppbevaringsplass for vognposer i tilknytning til fingarderoben. Fra fingarderoben for småbarn er det helst direkte utgang til soveboden. Døren kan ha glassfelt. Ved et innvendig vindu kan det etableres en stasjon for personalet slik at barnas sikkerhet kan ivaretas (kontroll og oversikt mellom fingarderobe til sovebod).

Det skal i hvert prosjekt tydeliggjøres hva som er arealer til garderobe, kommunikasjon og eventuelt tillagt leke og oppholdsareal i garderobe.

Tørkerom

Bør ligge nær garderober og ha tilstrekkelig kapasitet og ha en god teknisk løsning.

8.5 Kommunikasjonsareal

Ved basestruktur får kommunikasjonsarealet stor betydning, fordi fellesrom skal kunne nås av barn som tilhører ulike baser. Fellesrom kan ha nøytral atkomst. Dessuten skal barna også kunne besøke hverandres baser. I mange barnehager med avdelingsstruktur har forbindelsen mellom avdelingene fått en svært underordnet betydning. Kommunikasjonsarealet skal utformes med gode, romlige kvaliteter og innby til at lek kan foregå også der. Arealet kan med fordel utformes med nisjer for plassering av for eksempel vaskerenne, leke- og byggepodier, sitteplasser, hyller, monterer for barnas arbeider, etc. Det kan være aktuelt å legge noe av leke- og oppholdsarealet (LOA) til kommunikasjonsarealet for å styrke kommunikasjonsarealet som møteplass for barn som tilhører forskjellige baser.

8.6 Fellesareal

Fellesrom er rom som brukes av alle, enten samtidig eller på skift. Det kan være rom for samlinger, fysisk aktivitet og skapende virksomhet, som musikkrom, atelier, verksted, etc. En større andel fellesareal gir mulighet for at flere rom kan utformes ulikt og dermed gi et bredere aktivitetstilbud. Fellesrom og soner kan ha nøytral adkomst eller adkomst fra ett allrom for to barnegrupper. Noen fellesrom kan være tilbaketrasket og avskjermet, andre kan ligge mer åpne. Fellesrom kan også knyttes til en base og defineres som tilhørende en bestemt barnegruppe i enkelte perioder av dagen eller året. Det kan være spesielt aktuelt ved integrering av barn med spesielle behov for trening og lek i mindre grupper, eller det kan være aktuelt ved prosjektarbeid. Noen fellesrom bør kunne brukes av andre utenom barnehagens åpningstid.

Tilrettelegging for ulike aktiviteter

Fysisk utfoldelse/motorisk lek/musikk/dans/drama – FELLESRUM

Noen rom kan utstyres for flerfunksjonelt bruk med inventar som innbyr til grovmotorisk aktivitet. Disse rommene bør ha tilstrekkelig med gulvplass til for eksempel dans og bevegelse, dramalek eller lek med ball. En kan bruke samme rom til større samlinger, som konserter, kor- og musikkksamlinger og til fysiskmotorisk trening for barn med nedsatt funksjonsevne. En annen mulighet er å rydde baser eller allrom slik at det gir plass for motorisk lek. 1–2-åringer (toddlers) trenger gulvplass når de utforsker og er i bevegelse. Rommet bør ha lager for oppbevaring av utstyr som madrasser, baller og matter eller for eksempel musikkinstrument.

Praktiske og skapende aktiviteter - VERKSTEDER/ATELIER

Noen rom kan få spesiell utrustning og brukes til verksteder og atelier. Verksted kan være så mangt, for eksempel rom for forming og sløyd, inne-/uterom for grovere materialer og naturmaterialer, men også rom for digitalt utstyr og «naturvitenskapelige» undersøkelser av vann, lys og mørke. Atelier/verksted kan gjerne ha mye dagslys og dør til uteplass. Atelieret må være av en slik størrelse at flere grupper av barn kan holde på med ulike aktiviteter samtidig. Andre rom kan være mer generelle og utstyres for prosjektbasert og temabasert lek, f.eks. ordlek, konstruksjonslek og rollelek. Mindre fellesrom skal kunne brukes på ulike måter etter barns behov, interesser og prosjekter forandres. Også slike rom bør derfor ha tilgang på lagerplass, enten i egne rom eller som innebygde hyller, slik at en kan variere aktivitetene. Noen ganger kan grupper av barn fordype seg i ulike prosjekter sammen med en pedagog.

Andre ganger kan barn selv ta initiativet til ulike aktiviteter. Flere av verkstedene må ha tilgang til vann. Det er et ønske at noen av verkstedene skal ha et "grovere" miljø med solide og røffe materialer på gulv, vegger og inventar.

Lek med vann – VANNROM - LABORATORIUM

Barn liker godt å leke med og undersøke vann. Innendørs kan det for eksempel være et kar som fylles med vann slik at barna kan leke med båter og lekedyr eller undre seg over vannets egenskaper. Lek med vann bør foregå i egne våtrom. Utforskning av vann og vannlek bør ikke foregå i stellerom, fordi det kan forstyrre kontakten mellom barnet som blir stelt og den voksne som steller.

Stille lek

Noen rom og deler av rom bør utformes og plasseres slik at det kan foregå aktivitet som krever konsentrasjon. Det kan dreie seg for eksempel om høytlesing, sang, tegning eller skriving, med mer, blant annet gjennom tilgang på bøker og annet materiale.

Spise - ALLROM

Måltidene er samlinger der en skal tilrettelegge for hyggelige stunder med samtaler mellom barn og mellom barn og voksne. Barn som tilhører samme gruppe, spiser som regel sammen, evt. to og to grupper sammen. Måltidene kan foregå i egne spisesoner i allrom i nærheten av kjøkken. Trillebord kan avhjelpe frakting av mat og dekketøy, og tilrettelegging for buffé stimulerer til at barn kan forsyne seg selv og oppleve mestring. Det er viktig å definere spisesoner, slik at spising ikke blir en dominerende aktivitet i alle rom.

Hvile og sove - SOVEBOD

Små barn sover i løpet av dagen. Det skal i hovedsak være et tilbud om å sove ute i vogn. Det skal avsettes tilstrekkelig areal for utesoving i sovebod med tak. Soveboden skal primært være bygd sammen med hovedbygget, slik at det vil være mulig å gå tørrskodd fra fingarderobe. En låsbar sovebod åpner for at foreldre kan la vogna stå i barnehagen over natten. For å få en ergonomisk tilrettelagt arbeidshøyde, bør det plasseres stiger ved vognene, slik at barna kan klatre opp i egen vogn. Utendørs soveplass skal skjermes mot regn og vind, katter og smådyr. Det er krav om at det skal kunne holdes tilsyn med vognene både innefra og fra sentrale oppholdssteder ute. Det bør etableres en arbeidsplass som gir godt tilsyn med soveboden. Soveboder må tilrettelegges for rask evakuering, og porter må være brede nok til større vogner.

Det er ikke satt av egne innendørs hvile- og soverom. Ved behov må det brukes rom som er egnet til formålet, som er vurdert i forhold til støy, rømning, lufting etc. For at rommene skal kunne brukes til andre formål utenom sovetiden, kan senger skyves under hverandre når de ikke er i bruk, eller de kan vippes opp og plasseres i skap. Madrasser på gulv er også en mulig løsning. For å unngå forstyrrelser og smitte bør senger eller madrasser ikke plasseres for tett. Av hygieniske grunner bør barna ha seng og eget sengetøy.

Samlings- og møteplasser

Grupper av barn samles til organisert lek og prosjektarbeid, sang og samtaler, og til lek med bokstaver og tall. Barnemøter og samlinger kan holdes for mindre eller større grupper av barn med ulik eller samme alder. Det er en fordel om det er mulig å sitte i en ring slik at en kan se hverandres ansikter. Det skal være mulig å holde oppvisninger. Samlingstrapper og podier er egnet til å skape en god ramme for barnemøter og kommunikasjon.

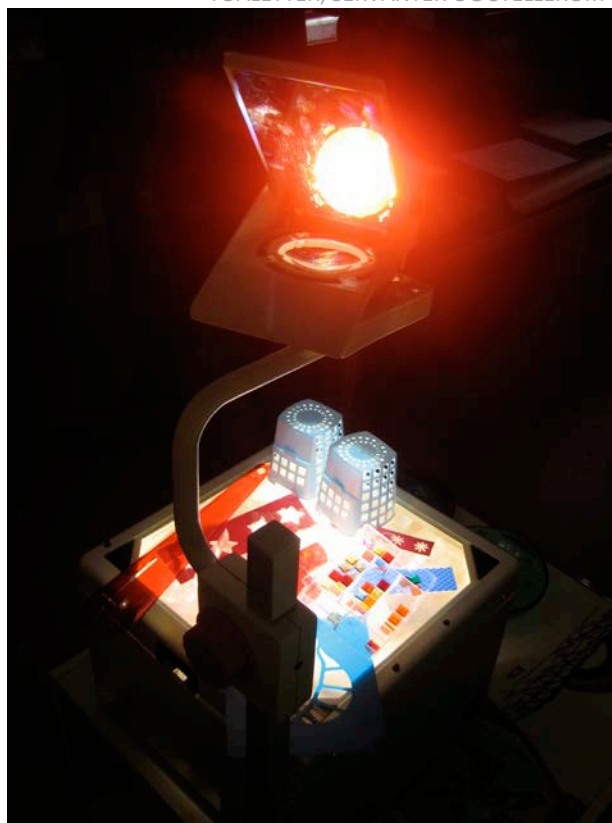
Større samlinger, fester og arrangementer – STORT FELLESROM

Det er ønskelig å kunne samle barn og foreldre til spesielle arrangementer. I barnehagen bør det være mulighet for møter, fester, framføringer, presentasjoner, sang og dramatiseringer for en større gruppe. Alle barna skal kunne samles, enten i et stort fellesrom eller ved at en lager et samlingsareal ved å åpne store skyvedører eller veggfelt mellom naborom. Tekniske hjelpemidler som projektor, skjerm, høytalere og mikrofon hører hjemme i en slik plenumsdel, som altså skal være et sted for felles opplevelser. Her skal det være god akustikk for høytlesing, og her kan en plassere scene og eventuelt amfi. Dersom barnehagen utstyres med et eget rom for samlinger bør rommet også kunne brukes til fysisk utfoldelse. Rommet bør utstyres med lette møbler som kan stables eller legges sammen, slik at en kan få fri gulvplass. Rommet kan gjerne ha stor takhøyde.

En scene er ikke nødvendigvis den tradisjonelle "black-box-scenen" med forheng. Sceneoppsetninger krever først og fremst mulighet for publikum til å samle seg rundt et areal hvor det er mulighet for at "skuespillere" kommer usett inn og ut. Rommet bør kunne blendes. I nærheten bør det være lager for bord og stoler, turnmattor og annet utstyr for motorisk lek og musikk.

Informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) DIGITALT VERKSTED

I rammeplanen for barnehagens innhold står det at barna bør få "oppleve at digitale verktøy kan være en kilde til lek, kommunikasjon og innhenting av kunnskap". I forbindelse med større fokus på barn og digitale verktøy er det utformet et temahefte om IKT i barnehagen, til støtte og inspirasjon for ansatte i barnehagesektoren. IKT er et pedagogisk hjelpemiddel og kan betegnes som et av barns hundre språk. Det er viktig at barnehagens bruk av IKT blir noe annet enn det er i hjemmet. Barn skal sees på som produsenter og ikke konsumenter. Rammeplanens temahefte om IKT i barnehagen beskriver dette.

IKT har stort pedagogisk potensial. I forbindelse med utjevning av sosiale ulikheter mellom familier, er det viktig at alle barn i barnehagen blir fortrolig med IKT.

8.7 Toaletter, servanter og stellerom

Toaletter

Det skal være minst ett toalett per 10 barn. Som nevnt under avsnittet Grovgarderobe skal det være atkomst til toalett, vask og drikkevann ved inngangsdørene. Hensikten er kort avstand fra uteområdet og inn for barn og å redusere tilsmussingen av arealene innendørs. Andre toaletter kan plasseres ved tørrgarderobe eller i egne rom. Hcwc for barn plasseres i eller i nærheten av stellerommet. For de minste barna kan toalettene plasseres inne på stellerommet. Toaletter skal settes i egne avlukker med vegger og dør; kan være lave vegger og dører. Barna kan da selv velge om de vil lukke døren. Avlukket må være så stort at personalet kan følge med inn for å bistå barnet. Toaletter skal være i barnestørrelse og monteres i barnehøyde på vegg for at barn skal mestre situasjonen og for å forenkle renholdet.

Servanter

Det skal totalt i barnehagen være ett håndvaskpunkt per 10 barn. På toalettet eller i umiddelbar nærhet skal det være mulighet for håndvask. Toalett, håndvask eller vaskeremme kan gjerne plasseres i et eget «vaskerom» med våtromsstandard. Det er ønskelig at rommet har tilgang på dagslys og vinduer som kan åpnes. Rommet kan ha åpen forbindelse til tørrgarderobe eller trafikkareal. I tillegg kommer servanter og vaskeremner på verksteder og i rom der vann trengs for den pedagogiske virksomhet.

Stellerom

Små barn skal stelles i rom med høy hygienisk standard. Barnehagen skal ha ett stellerom per to barnegrupper. Rommet utstyres med stellebenk med to arbeidsplasser, stor vaskekum, skap og hyller. Stellerom skal utformes med tanke på å gi barna en rolig og trygg omsorg. Det skal være glassfelt i vegg eller dør inn til stellerom. Stellerom skal ikke ha gjennomgangstrafikk. Stellebenkene skal ha elektrisk høyderegulering av hensyn til personalets arbeidssituasjon. For å ivareta hensynet til både høyre- og venstrehendte brukere anbefales stellebenker med midtstilt vaskekum, dvs. en benkeflate på 100 - 120

cm lengde på hver side av en kum på 60 cm. På storbarn må minst én stellebenk ha lengde 120 cm. For enden skal det være plass til trapp (ikke stige). Barna skal kunne sitte på potte på gulvet eller bruke et klosett som bør plasseres i et romslig avlukke med dør. Utenfor avlukket skal det være en håndvask. Både toalett og håndvask skal monteres i barnehøyde. I tillegg skal det være håndvask for personalet på hvert stellerom. Det er en fordel at stellerommet har luftevindu.

HCWC for barn og HCWC for voksne

Toalettrom for funksjonshemmede skal kunne innredes med stellebord (hev- og senkbart) og vaskekum, slik at rommet kan brukes til å stelle barn, også større barn med funksjonshemninger. Det kan plasseres et låsbart skap for hjelpemidler til funksjonshemmede. HC-wc for barn kan være universelt utformet slik at det passer for alle barn. Det kan derfor være det samme rommet som stellerommet. I tillegg skal det være et HC-wc for voksne, både for personal og besøkende. Toalettet må plasseres slik til at det kan brukes ved utlån av rom i barnehagen. Servanter for håndvask både i voksen- og barnehøyde.

8.8 Administrasjon og personal

Kontorarbeidsplasser

Kontorer skal være lett tilgjengelige fra hovedadkomsten og godt synlig for de som kommer til barnehagen, også som førstegangsbesøkende. Barnehagens enhetsleder skal ha eget kontor med kontorarbeidsplass. Fagleder(e) og sekretær skal ha faste kontorarbeidsplasser i et kontorfellesskap, eventuelt sammen med plass til personale med spesialpedagogisk eller annen kompetanse. Dette vil avhenge av barnehagens størrelse. Kontorarbeidsplasser i barnehager skal ha samme standard som kontorarbeidsplasser ellers i kommunen. I tillegg skal det etableres teamrom, med fleksible kontorarbeidsplasser som øvrig personal kan bruke. Teamrommene kan brukes til individuelt arbeid, men også til samarbeid og refleksjon.

Antallet av slike fleksible kontorarbeidsplasser vil være avhengig av antall ansatte. Dagens arealnormer gir tilgang på om lag 0,5 kontorarbeidsplass per gruppe av personale knyttet til hver barnehagegruppe. For en barnehage med fem barnegrupper, betyr dette 2,5 tilgjengelige kontorarbeidsplasser. Det er en pågående diskusjon om tilrettelegging for kontorarbeidsplasser for personalet, ut ifra avtaler og forsøk med arbeidstidsordninger. Ut fra erfaringer med dagens tilrettelegging, og eventuelle nye avtaler, vil dimensjoneringen av fleksible kontorarbeidsplasser bli revidert. Det skal generelt tas utgangspunkt i at barnehagen i store deler av dagen har mange rom og arealer som kan brukes til "kontorarbeid" som krever noe mindre ro og konsentrasjon.

I tilknytning til barns leke- og oppholdsareal skal det etableres arbeidsstasjoner for dokumentasjons- og kommunikasjonsarbeid. Her kan også barna delta sammen med personalet når dokumentasjoner utarbeides.

Personalgarderober og personaltoalett

Vanlig utstyr i personalgarderober er låsbare garderobeskap, to i høyden, for eksempel såkalte z-skap. Annet utstyr kan være sittebenk, speil og knagger til besøkende. Minst ett av personaltoalettene skal plasseres på barnehagens hovedetasje. Personalet skal ha plass for sitt utendørs arbeidstøy i tilknytning til barnas grovgarderober. Barnehagen skal normalt ha adskilte garderober for kvinner og menn. Garderober må også være tilrettelagt for arbeidstakere med nedsatt funksjonsevne.

Det skal være minst ett toalett per 15 kvinner og per 20 menn når det finnes urinaler. Personalet skal ha toaletter med håndvask, speil og tilgang til avkledningsrom med sitteplass for skifte av tøy, samt dusj.

Personalrom

Personalrommet skal lokaliseres sentralt og synlig i barnehagen. Personalrommet skal dimensjoneres for ca halvparten av barnehagens ansatte. Personalrommet kan innredes med spise-/møtebord, gode stoler og projektor. Personalrommet skal møbleres slik at det også kan brukes til møterom utenom pauseaviklingen. Kjøkkenkrok plasseres i en åpen velkomstsone utenfor kontorer og personalrom, slik at det er tilgjengelig for alle i administrasjonen. Her kan det plasseres bord og stoler for uformelle møter

og rom for dialog og refleksjon. Når hele barnehagens personalgruppe skal samles til møter, kan en bruke det store fellesrommet, et allrom eller en base.

Arbeidsplassforskriften § 3-3 tilsier at det i barnehagen skal avsettes areal til et hvilerom for ansatte som trenger det. Rommet skal ha areal til en sofa/seng, en stol og servant.

Møterom og samtalerom

Samarbeid er basis i et godt arbeidsmiljø. Det må være gode muligheter for internt og eksternt samarbeid med parter som ikke har sitt daglige virke ved barnehagen. Barnehagen skal derfor ha flere møterom for samarbeid; ett stort for 12-20 personer og to små for 4-6 personer, foreldresamtaler, medarbeidersamtaler, refleksjonsmøter, pedagogiske ledermøter, teammøter, konsultasjoner etc. Møterommene skal ha nøytral atkomst. Rommene kan også brukes dersom enkelte barn og små grupper har behov for ekstra støtte. Dersom en legger møterom nær barnas arealer, kan personalet selv avgjøre hvordan og av hvem rommet skal brukes. Større møterom/pauserom kan for eksempel legges nær hovedinngang og samlingsrom. Rommene kan derved få utvidet bruk ved at det egner seg til utlån. Rommene kan eventuelt åpnes og fungere som en utvidelse av allrommet ved spesielle anledninger. Antall møterom/samtalerom avhenger av barnehagens størrelse.

8.9 Lager, renhold og tekniske rom

Lager innomhus

Noen lagerrom skal plasseres i nærheten av kjøkken, baser, fellesrom og verksteder. Ved hensiktsmessig plassering kan lagerarealet slås sammen til større rom. Lagerrom bør ha nøytral atkomst. I oppholdsrom kan gjerne lagerplass utformes som dype skuffer som danner sittebenker, og hyller og skap kan gjerne være bygningsintegrerte. Det er ønskelig å etablere lagrene på en slik måte at en ikke behøver å gå gjennom barnas lekerom for å nå dem. Det er viktig med tilstrekkelig lagring, og man må ta hensyn til barnehagens store innkjøp av tørrmat, melk, frukt og grønt, samt papir og annet forbruksmateriell. Noen lager eller lagerskap bør være låsbare. (renholdsmidler, rødsprit, desinfiserende midler, med mer)

Renholdsentral/vaskerom

Renholdsentralen skal utstyres med utslagsvask, vaskekum og sluk i gulvet. Rommet skal ha plass for moppevaskemaskin og tilhørende tørkeskap eller tørketrommel, tralle for damprensere og oppstillingsplass for «high speed», støvsuger og vasketralle, samt plass for hyller og skap for renholdsmateriell. Papir skal ikke lagres her. Her skal også barnehagens vaskemaskin og tørketrommel med tilhørende arbeidsbenk plasseres. Barn har ikke adgang til dette rommet av sikkerhetshensyn.

Renhold

Ved planløsning av barnehagen skal det tas hensyn til at innvendige leke- og oppholdsarealer samt kommunikasjonsarealer skal være rene, dvs. at barna, personalet og besøkende skal bevege seg innendørs uten utendørs fottøy. Støv og skitt utenfra skal "legges igjen" i inngangspartiene. Det skal legges til rette for et renhold som bidrar til helsefremmende og allergiforebyggende innemiljø.

Tekniske rom

Tekniske rom skal plasseres slik at driftspersonalet får hensiktsmessig atkomst, gjerne atkomst direkte utenfra. Atkomst via loftsluke er ikke akseptabelt. Videre skal tekniske rom være store nok til at det er enkelt å utføre service på anleggene. Tekniske rom skal ikke brukes til lager. Tekniske rom skal ikke legges beslag på fine arealer som er viktige for andre av barnehagens rom med hensyn til lys, oversikt og utsikt.

Varemottak

Varemottak skal lokaliseres slik at biltrafikk ikke kommer i konflikt med barnas uteareal. Det skal være tilstrekkelig midlertidig lagerplass for varemottak av papir, hygieneprodukter og mat. Mulighet for å etablere lagringsplass for oppbevaring av traller knyttet til varelevering skal vurderes.

8.10 Andre arealer

Kjøkken

Barnehagene skal ha et sentralt lokalisert kjøkken som både er et «produksjonskjøkken» der maten lages og et pedagogisk kjøkken. På kjøkkenet skal det være mulig å tilberede varm og kald mat til alle i barnehagen. Kjøkkenaktiviteter kan være en del av den pedagogiske virksomheten. Det er i dag ikke ressurser til å ansette egen kjøkkenhjelp, likevel er det et ønske at barn skal ha sunn og næringsrik mat. Barn tar ofte del i matlaging sammen med personalet. Deler av innredningen bør derfor utformes slik at barna kan være med på enkle gjøremål, for eksempel kan kjøkkenbenker utstyres med ståpodier eller med sokler som kan trekkes fram, slik at barna får en platt å stå på for å rekke opp til benken. Dekketøy bør plasseres lavt og synlig slik at barna selv kan hente det de trenger for å dekke bordet.

Kjøkkenet skal utstyres med delt stekeovn og platetopp (induksjon), ventilator, oppvaskmaskin i ergonomisk riktig høyde for personalet, stor dobbel oppvaskkum, fryseskap fra gulv til tak samt kjølehjørne/lite prefabrikkert kjølerom. Innebygde løsninger forenkler renholdet. Det skal være arbeidsbenk mellom alle utstyrsenhetene. Høye skap og overskap skal føres opp til tak for å unngå støvdeponering. Kjøkkenet skal ha separat håndvask med berøringsfri armatur. Løpende benkplate for tilberedning av mat må være stor nok til at flere personer kan arbeide der samtidig. Kjøkkenet skal ha eget lager for matvarer. Trillebord til frakt av mat og dekketøy må ha faste parkeringsplasser. Det må skilles mellom «ren» og «skitten» sone. Det skal settes av plass til en miljøstasjon for sortering av avfall som både barn og personalet har adgang til. Dersom en planlegger å bruke kjøkkenet til andre aktiviteter enn matlaging, kan en legge noe av leke- og oppholdsarealet til kjøkkenet. Kjøkkenet kan være et lukket rom eller ligge som en lomme ved allrommet/spisesonen. Dersom kjøkkenet er eget rom, ønskes visuell åpenhet.

8.11 Uteområdet

Utearealets størrelse dimensjoneres ut i fra antall barn i barnehagen. Det skal avsettes 24 m² pr barn.

Byggets plassering på tomten har betydning for uterommenes kvaliteter. Ideelt sett er det ønske om solrike uterom, som er noe skjermet for vind og vær, i umiddelbar nærhet av barnas innganger. Overgangen mellom ute og inne ønskes kultivert. Inngang til uteområdet og port må plasseres slik at det er oversiktlig og naturlig. Både inngangsport og gjerdet må utformes slik at barn og foreldre ønskes

”velkommen inn”. Avfallscontainere skal ikke settes i nær tilknytning til inngangsporten, og sandkasser må ikke plasseres helt nært inngangspartier og luftinntak.

Inngangene skal skjermes med overbygg, og det må være en mulighet for å sitte ned. Utearealet kan gi et tilskudd til innendørs funksjoner. For eksempel kan en åpen dør fra et innendørs rom (verksted, ute/innerrom/allrom/spisesone) ut til et overbygd utearealet oppleves som attraktivt, selv om en må gå veien om garderoben de aller fleste dagene i året.

I mange barnehager er det et uttrykt ønske om å være mye ute. God visuell kontakt med utelekeklassen fra leke- og oppholdsarealene innendørs kan bidra til at barna ønsker å gå ut for å leke. Ved utforming av utearealet må en ta hensyn både til behovet for oversikt og til behovet for konsentrert lek på avgrensede områder. Som innearealet bør utearealet planlegges med soner og rom; ”rom i rommet”. Store flater kan deles opp for å gi en barnevennlig dimensjon og et spennende og variert miljø. Bygninger, beplantning, kunstige platåer, levegger og overbygg kan brukes til å avgrense områder. Det meste av lekeklassen bør være opplyst. Snøbrøyting og snødepoter må planlegges i forhold til plassering av lekeklassutstyr.

Et uteområde i en barnehage er utsatt for mye lek og aktiviteter, som krever solide materialer og beplantning. Det er derfor viktig, så langt det er mulig, å ta vare på eksisterende trær og busker på tomten. For Trondheim kommune har konsulentfirmaet Asplan Viak utarbeidet rapporten *Barnehager med små utearealer*. I rapporten, som er datert mai 2003, finnes råd og anbefalinger som kan komme til nytte også ved vanlige tomtestørrelser. Hensynet til funksjonshemmede er like viktig ute som inne. Lekearealet skal utformes med god framkommelighet for å inkludere barn med nedsatt funksjonsevne i leken. Deltasenteret har utarbeidet et illustrert hefte om utforming av lekeplasser. Heftet er kalt *Lekeklassen for alle* og inneholder mange gode råd og eksempler, bl.a. om hvordan en kan tilrettelegge for å stimulere alle sansene. Se Kunnskapsdepartementets veileder (2006) for utforming av barnehagens utearealer <http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Barnehager/veileder/F-4225.pdf>.

Lek og fysisk utfoldelse

Det skal tilrettelegges for aktiviteter for alle aldersgruppene i barnehagen. Utfordringen ligger i å skape uteareal som virker inspirerende og som gir barn mulighet til å utfolde egen fantasi og grovmotorisk aktivitet. Flere lekeapparater er sannsynligvis ikke svaret på denne utfordringen. Utearealet må gi mulighet for variasjon, for å veksle mellom rolig lek og fysisk utfoldelse, for å kunne være i store og små grupper eller alene. Det må planlegges egne soner for små og store barn. De minste må ha sine soner nærmest inngangen. Det må være mulighet til lek i både sol og skygge og i ulike terrengtyper. Små bakker og voller stimulerer til fysisk aktivitet og kan brukes både sommer og vinter. Vegetasjonen skaper rom og naturlige hjemmesteder. Uteområdet må inneholde både trær, busker, store steiner og ulike typer løst materiale som kan brukes i lek. Det må settes av plass til små utemøbler, kasser og løst lekeutstyr. Barnlig topologi er like viktig ute som inne.

HUSKELISTE

- Bakker og voller som stimulerer til fysisk aktivitet og kan brukes både sommer og vinter
- Vannrenner
- Vannbasseng
- Sandkasser med ulik størrelse og utforming
- Ballspill på flatt terreng
- Sykkelløype og stier med naturlige ledelinjer
- Krabbe, skli og klatre
- Byggelek og konstruksjon (snekkerbod)
- Husker plasseres et godt stykke unna gangarealet
- Store sandkasser på rolig sted
- Leke- og byggepodier
- Amfi og scene for små og store samlinger

- Små møteplasser laget med levegger og/eller vegetasjon
- Podier, benker og sitteplasser for barn og personale i lekeområdene
- Aking og skileik
- Skistativ
- Utebod og kasser/hyller for uteleker og naturmaterieil
- Grønne vekster, trær, blomster og urter - kjøkkenhage
- Bål plass
- Naturlekeområde eller park?

Møtesteder

Utearealet skal også utformes med tanke på samtaler og rolig lek. Utearealet bør derfor inneholde avskjermete områder og sitteplasser der man kan være sammen i mindre grupper og plasser der hele barnehagen kan samles til hygge og fest. I tillegg til å være lekeareal for barnehagen, kan utearealet være et møtested i nærmiljøet. Utearealet bør utformes slik at det stimulerer til aktivitet både i og utenom barnehagetid. En gangvei langs utearealet vil forhåpentligvis bidra til at også mange beboere i nærområdet vil stikke innom lekeplassen.

Terrengbehandling og vegetasjon

Funksjonelle og estetiske kvaliteter ønskes vektlagt ved planlegging av terrengbehandling og beplantning. Naturen bør bevares der det lar seg gjøre. Det er ønskelig med et variert underlag, og bare deler av arealet bør være asfaltert. Overflatevann må dreneres og kan eventuelt ledes til en kunstig dam. Er tomta flat kan en bygge en voll som fungerer som sklie og akebakke om vinteren og som romdeler eller amfi i sommerhalvåret. Beplantning kan brukes som klimaskjerm og romdannende elementer. Benytt gjerne nyttevekster som bærbusker og frukttrær. Arter med frø og frukt stimulerer dyre- og fuglelivet. Vurder i hvert enkelt prosjekt om det skal etableres en kjøkkenhage. Det er ønskelig med vintergrønne vekster og planter som har blomster og blad til ulike tider. Giftige planter og planter som framkaller allergi skal selvfølgelig unngås. Det må legges opp til et enkelt vedlikehold. Plantene i en

barnehage må være robuste og hardføre og ha stor evne til fornyelse. Et godt råd er å plante også på utsiden av et nettinggjerde. Det vil gi barnehagen en grønn «vegg», og plantene vil bli mindre utsatt for slitasje. Det bør lages en vedlikeholdsplan for uteområdet. Planen kan formidle hensikten med vegetasjonen og oppgaver som gjødsling, kalking, beskjæring, vanning og eventuelt vedlikehold av utstyr og fast dekke beskrives. Dette gjør det enklere for barnehagen å vite hva de selv kan gjøre av vedlikehold og hva som bør gjøres av fagfolk.

HUSKELISTE

- Rom og soner
- Variert lys, sol, skygge (eventuelt overbygg)
- Variert topografi og belegning
- Vedlikeholdsplan

Kaldt lager - utebod

Det må være en eller to boder for uteleker og redskaper. Boder kan med fordel være delt i to rom slik at man kan skille mellom leker og utstyr for sommer og vinter. Bodene bør være terskelfrie og utformet med tanke på at barna selv skal kunne hente ut for eksempel trehjuls sykler. Snekkerbod er ønskelig. Boder kan integreres i bygget, legges inntil et gjerde eller være frittstående romdeler og fungere som levegg eller ballvegg. Sjøppelcontainere må ha en egen parkeringsplass, gjerne skjermet med levegger og tak. Disse må ikke plasseres i nærheten av inngangspartiet, for å unngå at containerne er det første barn og foreldre møter på i barnehagen. Se egen beskrivelse av bod for plassering av vogner for soving.

Trafikk og parkering

Anlegget må ha tilfredsstillende løsninger for trafikkseparering og parkering. Barnas innganger må være atskilt fra trafikken som omfatter vareleveranser og avfallshåndtering. Rygging i nærheten av barnehagens innganger unngås. Det skal legges til rette for parkering av sykler og sykkelvogner. I utgangspunktet tilbyr ikke Trondheim kommune bilparkeringsplass til ansatte. Antall parkeringsplasser for å dekke hente- og bringefunksjonen og for besøkende må avklares i hvert enkelt prosjekt og ses i sammenheng med kollektivtransport og muligheter for parkering i nærområdet. Her henvises til parkeringsveilederen. For en barnehage med fire grupper, trengs det 6-12 plasser i ytre sone, 4-8 i midtre, og 2 i indre sone.

8.12 Innredning og møbler

Barnas medvirkning og deltakelse

Ett av målene i barnehagen er å styrke barns selvtilit ved å stimulere til selvstendighet. Barn skal tenke: *Jeg kan!* Små barn skal oppleve mestring i hverdagen, f.eks. selv ta opp noe som falt på gulvet. Dagens syn på barn preges av at barnet er kompetent, aktivt, kreativt og utforskende, og at det har behov for et stimulerende miljø med flere valgmuligheter med hensyn til opplevelse, lek og læring. Miljøet skal preges av at barnet skal kunne medvirke og delta i egen hverdag.

Innredningen må derfor planlegges slik at den stimulerer til mestring og egne valg. Derfor innredes barnehagene med inventar og møbler tilpasset barns høyder. Det vil i praksis si bord og stoler i barnehøyde, lave skap som barna selv kan finne fram i, åpne og lukke. Åpne hyller og transparente skapdører og bokser gjør det lettere å finne lekemateriell og utstyr. Lave podier til lek, bygging og konstruksjon inviterer barn til deltagelse. Lekemateriale skal være godt synlig og lett tilgjengelig. Ikke alt materiale skal stå framme hele tiden. Det skilles mellom pedagogisk materiale og leker som skal stå fremme og materiale som skal lagres og oppbevares i lukkede lager/hyller. Veksling og variasjon vil pirre nysgjerrigheten. Skyvedører og veggelementer som kan skyves til side, gir muligheter for å endre rommenes størrelse. Lette møbler og møbler på hjul (låsbare) gir økt fleksibilitet. Mindre bord kan settes sammen til langbord. Også med tanke på renhold er det en stor fordel med møbler som det er enkelt å flytte på. Selv om rommene kan endres bør de ulike rommene være forutsigbare for barn og ikke endres for mye fra dag til dag. Derfor trenger ikke de letteste og minste møblene hjul. Personalet har makten over barns valg og deltagelse. Det er derfor viktig at det fysiske miljøet er med på å legge

rammer for barns mestring i flest mulig situasjoner i løpet av barnehagedagen. Ved å klare selv, bygger barnet selvtillit, troen på seg selv og egen mestring.

Rom for variasjon

Trondheim kommune vil gi plass til flere typer rom som stimulerer til et mangfold av aktiviteter. Det kan være ulike typer verksted, atelier, rom for fysisk utfoldelse og stille rom. Gulvarealer, fri for møbler, er svært attraktive lekearealer. Gulvareal til lek må ikke forstyrres av gjennomgangstrafikk. De mest vanlige «lekekrokene» i barnehager er utstyrt for rollelek, teater og musikk, bygging med klosser (konstruksjonslek), lek med vann, lek med gjenbruks- og naturmaterialer og allsidig lekemateriell. Tegning, skrijving, maling, leire og lignende foregår i rom som er spesielt utstyrt for estetisk aktivitet, som atelier og verksted; men også i baser og allrom. Nye møbler er utviklet med bakgrunn i barnlig topologi, barns mestring og utforskning og kunnskap om møteplasser og hvordan barn kan lære og leke i fellesskap. Av «nye» møbler som er utviklet kan nevnes samlingstrapper, lave podium i ulike høyder og størrelser, matter og mykere møbler for de minste, lysbord, benkesett, kaleidoskop, nisjer, flere typer tavler, krakker og større utvalg av stoler i barnehøyde, oppbevaringsmøbler, speilvegger og -hjørner. Store speil gir barna mulighet til å se seg selv sammen med lekekamerater. Det kan virke inspirerende til lek og samarbeid. Å opptre og å lære seg å stå foran en gruppe barn og voksne, er også et ledd i å styrke barns selvtillit. Et forhøyet nivå, podium eller scene, kan også være utgangspunkt for å etablere en romavgrensing.

«Rom i rommet»

Barn bygger og endrer rom, se kapittel om barnlig topologi. Barn etablerer små «private» rom for eksempel i hjørner, i karnapper, under trappen eller oppe på hemsene. Større rom kan deles i soner med reoler, skjermer, benker og plantekasser. Slike løsninger gjør det mulig å foreta endringer uten bygningsmessige konsekvenser. Barna og personalet kan selv endre soneinndelingen. Møbler med låsbare hjul, benker og lave oppbevaringsreoler gir også barna mulighet til å skape egne rom i rommet. Barn endrer og skaper rom; dunkle rom, hemmelige rom og rom som gir oversikt og utsikt. De stenger noe ute og lukker noe inne. Gjennom manipulering med romlige virkemidler kan en skape ekstraordinære opplevelser, og virkemidlene er møbler, materialer, rekvisitter og lyssetting. En kan spille på kontraster som lyst – dunkelt – mørkt, trangt – åpent, tungt – lett, lavt – høyt, under – over, stort – lite, lukket – åpent.

Møbler i barnehøyde

Trondheim kommune bygger for barn. Fokus på barneperspektivet bidrar til diskusjoner om hvordan man innreder for barn. Gode "arbeidsforhold" for barn er viktig. Det fysiske arbeidsmiljøet skal være godt både for barn og personalet. Tripptrappstoler og høye bord tar mye plass og er tunge å flytte på. Møbler i barnestørrelse tar barns medvirkning og deltagelse på alvor og skal bidra til at små barn mestrer hverdagen sin. Mestring er en av byggesteinene for å bygge selvtillit. Små møbler frigjør dessuten gulvareal til lek og er lette å flytte på også for ganske små barn. Møbler i barnestørrelse må imidlertid alltid suppleres med ergonomiske møbler tilrettelagt for personalet som har barnehagen som arbeidsplass. Møbler skal framstå med lyshetsgrader og farger som gjør dem godt synlige for alle.

Møbleringsplan

Etter forprosjektets slutt etableres en møbleringsgruppe bestående av rådgiver, møbelleverandører, enhetsleder og en eller flere barnehagelærere med interesse for det fysiske miljøets betydning for det pedagogiske tilbudet. Dette arbeidet starter året før barnehagen åpner og er en utfordrende utviklingsprosess før den nye barnehagen tas i bruk. En møbleringsplan synliggjør pedagogiske funksjoner og gir en innføring i hvordan bygg og innredning er tenkt brukt. Planen tar utgangspunkt i Lov om barnehager og hva en barnehage skal være for barn. Hvilke funksjoner og rom for handling tilbys barna, og hvor kan de oppleve ro? Planen må vise rolige soner med fri gulvplass der leken kan foregå uforstyrret, og hvor i bygget kommunikasjon både i det enkelte rom og mellom rom skal foregå. Planen skal vise hvor møteplasser kan skapes for små og store grupper. Planleggere, arkitekter, pedagogisk personale og leverandører må samarbeide i denne fasen. Fast innredning og tunge møbler bør tegnes inn i tidlig fase av prosjektet. Møbleringsplan i tidlig fase er også av betydning for å få til en hensiktsmessig plassering av tekniske installasjoner. Møbleringsplanen skal bygge på diskusjoner om de ulike rommenes funksjon. Mange rom bør kunne dekke flere funksjoner. Det gjelder både fellesrom og baser. I denne fasen er det viktig at møbleringsgruppen etablerer et godt samarbeid med prosjektutvikler og arkitekt. Møbleringsplanen tegnes av den valgte møbelleverandør. Planen skal inneholde både forslag til produkt og fargesetting. Den skal utarbeides i 3D og presenteres i farger og på en måte som er lett forståelig for personer som er i en slik prosess for første gang. For at møbleringsplanleggingen skal fungere godt utarbeider arkitekt gode "dwg-planer" som sendes møbleringsgruppen sammen med en collage av byggets farge- og materialvalg.

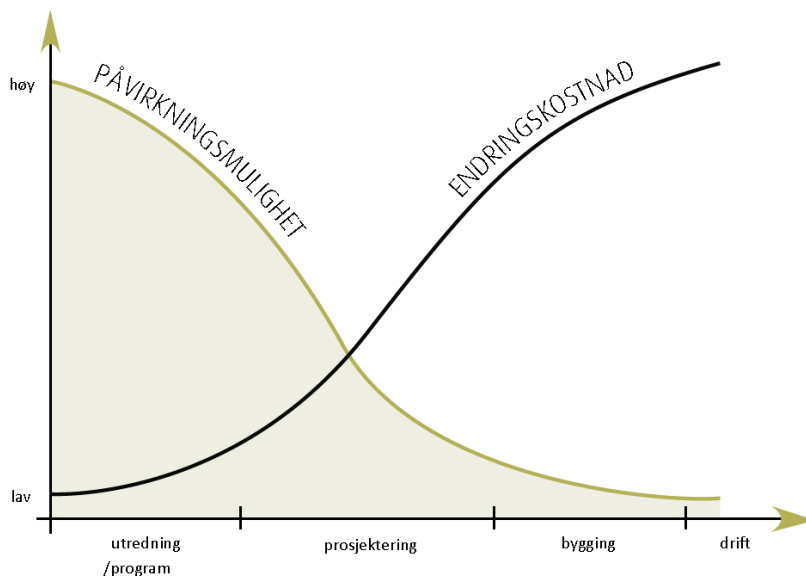

9 Prosess og brukermedvirkning

I forbindelse med planlegging og bygging av nye, kommunale barnehager er det utarbeidet prosedyrer for medvirkning i planleggingsprosessen. De samme prosedyrene vil gjelde ved omfattende rehabilitering av eksisterende barnehageanlegg, men vil være noe mindre omfattende ved enkle byggetiltak. Det finnes egne rutiner for gjennomføring av vedlikehold i barnehageanleggene.

Plan- og bygningsloven stiller ikke det samme krav til medvirkning i byggesaker som i plansaker. Men rundskriv T-5/99 "Tilgjengelighet for alle" oppfordrer til å sørge for medvirkning også i byggesaker. Videre legger lover og forskrifter føringer for hvem som skal delta i brukerprosesser. Det gjelder blant annet for barn, ansatte, foreldre og særforbund knyttet til virksomheten. I tillegg skal aktuelle representanter for andre brukere av barnehageanlegget involveres. Dette er hjemlet i Plan- og bygningsloven, Rikspolitiske retningslinjer (RPR), Arbeidsmiljøloven, Hovedavtalen og Forvaltningsloven.

Brukergruppene skal/kan/bør delta i planleggingsprosessen, og så tidlig som mulig inviteres med i denne, slik at deres kunnskaper, erfaringer og ideer blir tilført prosjektet, og slik at brukerne føler eierskap til prosessen og til resultatet av byggeprosjektet. Figuren nedenfor illustrerer brukernes påvirkningsmulighet i relasjon til tidsaksen og endringskostnadene. Den viser at jo tidligere i prosjektet man er, jo større er påvirkningsmulighetene.

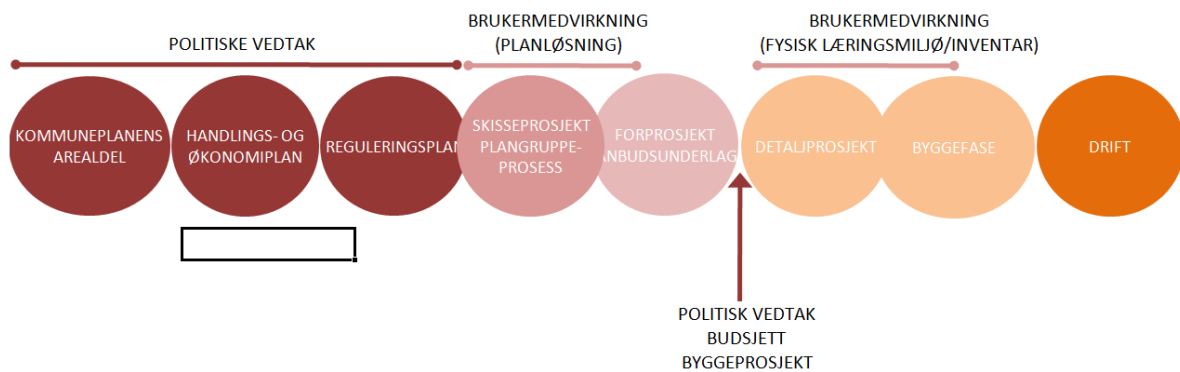
Brukernes medvirkning inngår i en planlagt prosess som tar utgangspunkt i de nasjonale målene og lokale føringene for barnehagens virksomhet, og som gir rom for brukernes ideer. Slik kan nye og kreative løsninger utvikles i tråd med brukernes og nærmiljøets ønsker og behov for et funksjonelt og godt tilrettelagt barnehageanlegg innenfor de rammer som er gitt.

9.1 Planlegging, utvikling og beslutninger

Bystyret beslutter hva som skal bygges, størrelse på anlegget og total økonomisk ramme for anlegget. Rådmannen, med sin fagstab og enheter, har deretter ansvar for å planlegge, bygge og drive barnehageanlegget. Planleggingen av anlegget starter med opprettelse av en styringsgruppe og en plangruppe for prosjektet. Rådmannen bestiller utvikling og etablering av anlegget til Utbyggingsenheten. Forholdet mellom barnehageeier og Utbyggingsenheten er avklart i egen prosedyre i Kvaliteket.

Rådmannen har ansvaret for beslutninger underveis i arbeidet, og skal legge til rette for at personale og brukere i den aktuelle barnehagen får reell innflytelse. Det viktigste virkemidlet er at det oppnevnes en plangruppe for utvikling av prosjektet. Denne oppnevnes av rådmannen. Plangruppen er ansvarlig for planlegging og utvikling av anlegget fram til skisseprosjekt eller forprosjekt. I dette arbeidet skal forholdet mellom den pedagogiske aktiviteten og det fysiske miljøet i barnehagen stå sentralt. Etter at anlegget er detaljprosjektert, har plangruppen en viktig rolle med å planlegge møblering og innredning.

Deltakende enhetsleder har ansvar for å fremme pedagogiske og driftsmessige innspill i plangruppen, samt å gi personalet medinnflytelse og medansvar for sin arbeidsplass. Arkitektenes oppgave er å sette seg inn i barnehagens innhold og skape barnehagebygg som har god arkitektonisk kvalitet, og som fremmer det pedagogiske arbeidet, samarbeide med personalet/brukerne på en måte som gir brukerne rom for å formidle barnehagens innhold og beskrive barnehagens tilbud til barn.

Tidslinjen for planlegging og gjennomføring av et barnehageprosjekt, med faser og milepæler for medvirkning og politiske beslutninger.

9.2 Politiske beslutninger

Politiske føringer om barnehageanleggets innhold, funksjoner, organisering og arealer vedtas gjennom dette funksjons- og arealprogrammet. Beslutninger om omfang av barnehageutbyggingen, og det enkelte anleggs lokalisering, størrelse, utforming og økonomiske rammer skjer gjennom følgende planer/saker:

- Kommuneplanens arealdel (utbyggingsmønster, arealbruk, behovsvurderinger, lokaliseringer)
- Handlings- og økonomiplan, årsbudsjett (etterspørsels- og utbyggingsbehov, plan for nybygg/rehabilitering med konkretisering av prosjekter, investeringsramme for sektoren)
- Reguleringsplan som inneholder barnehagetomt, med rekkefølgekrav som pålegges barnehageprosjektet
- Saksframlegg med føringer for planarbeidet (aktuelt ved vesentlige endringer fra ramme gitt i handlings- og økonomiplan, avvik fra funksjons- og arealprogrammet og lignende). Forutsetning om riving av eksisterende barnehageanlegg legges normalt ikke fram for politisk vedtak.
- Saksframlegg om etablering av barnehageanlegget (økonomisk ramme, størrelse, utforming og framdrift, på grunnlag av forprosjekt og innhentet tilbud fra totalentreprise)

9.3 Styringsgruppen

Styringsgruppen for hvert prosjekt består av:

- Barnehageeier, ved bestillere/rådgivere i rådmannens fagstab (en til to personer)
- Prosjektleder for prosjektet fra Utbyggingsenheten
- Leder for Utbyggingsenheten

Ved behov gjøres avklaringer med aktuelle kommunaldirektører eller rådmannens ledergruppe.

9.4 Plangruppen

Rådmannen, ved bestiller for prosjektet, oppnevner plangruppen. Dette skjer så snart det er gjort nødvendige politiske vedtak om utbyggingen i handlingsprogram/budsjett. Plangruppen vil normalt bestå av:

- Barnehageeier, ved bestillere/rådgivere i rådmannens fagstab (to personer)
- Prosjektutvikler ved Utbyggingsenheten, eventuelt assisterende prosjektutvikler
- Enhetsleder/styrer i barnehagen
- Representanter fra barnehagens personale (en til to personer, etter forslag fra enhetsleder)
- Hovedverneombud for oppvekst og utdanning
- Arkitekter/landskapsarkitekter/inventarleverandør (i ulike faser i prosjektet)

Aktører med interesse for eller kunnskap om en bestemt del av barnehageanlegget kan inviteres til å delta på relevante møter. Dette kan gjelde personer eller representanter fra enheter med kompetanse om bydelen eller nærmiljøet, oppvekst, folkehelse, idrett, kultur osv.

Foreldre eller barn fra den aktuelle barnehagen er vanligvis ikke med i plangruppen. Enhetsleder har ansvaret for å informere og innhente innspill fra foreldre og barn, samt barnehagens øvrige personale.

Sammensetning av plangruppen kan variere noe fra prosjekt til prosjekt. Dette skal balanseres mot behovet for å sette sammen grupper på tvers av fagområder og interesser. Ved planlegging av en ny barnehage er det ofte ikke tilsatt personale i planfasen. I så fall skal rådmannen invitere med representanter fra ledelse/personale i en annen barnehage til å delta i plangruppen.

Rådmannens representanter har ansvar for å planlegge og lede plangrupperarbeidet. Utbyggingsenhetens representant sender innkalling, sørger for at det skrives referat som arkiveres, og bidrar ellers med faglige innspill og vurderinger. Arkitekt bistår med å skissere ulike alternativ som ønskes belyst av plangruppa. De ulike brukerrepresentantene har ansvar for å drøfte ulike innspill og problemstillinger med den gruppen de representerer og ta disse med tilbake i plangrupperarbeidet.

9.5 Gjennomføring av planprosesser

Planprosessen skal organiseres etter følgende modell:

Oppstarts- og informasjonsmøter

I oppstarten avholdes møte mellom barnehageeier, barnehageledelsen og Utbyggingsenheten, hvor formålet er å legge til rette for en god prosess, bl.a. med tanke på pedagogikk og funksjonskrav.

Barnehagestyrer er ansvarlig for at det tidlig i prosessen og underveis avholdes informasjonsmøter med personalgruppen i den aktuelle barnehagen, hvor prosjektet, rammer, planer, fremdrift og brukermedvirkning presenteres. Barnehagestyrer har også ansvaret for å informere foreldregruppen og brukerrådet i barnehagen.

Plangruppemøter

Det gjennomføres normalt fem-seks plangruppemøter, etter en fastsatt plan. Tidlig i prosessen skal det arbeides for å informere og dyktiggjøre plangruppen. Herunder skal roller og ansvar i plangruppen gjennomgås. Et viktig virkemiddel er at minst et av plangruppens møter avholdes i en barnehage av ny dato, for inspirasjon og konkretisering av standarder, løsninger og muligheter både innvendig og utvendig.

Styringsgruppen beslutter når nødvendige avklaringer og utvikling av prosjektet har kommet langt nok til at videre detaljprosjektering kan starte. På siste plangruppemøte gjennomgår og oppsummerer prosjektansvarlig hele prosjektet, og dette kan etter ønske presenteres også for personale/foreldre i barnehagen. Etter en periode med prosjektering av anlegget, inviteres representanter for personalet med i planlegging av møbler, inventar og utstyr, IKT- og AV-løsning, kjøkkenløsning og material- og fargevalg.

9.6 Evaluering og erfaringsoverføring

Det skal etter prosjekt er ferdigstilt og tatt i bruk, gjennomføres et evalueringsmøte for plangruppen. Målet er å få fram erfaringer, for å lære til neste planprosess. Det skal i tillegg utvikles et opplegg for data- og erfaringsinnhenting, for å kunne ha sammenlignbar informasjon om prosjektene. Dette gjelder spesielt arealer og kostnader. Det skal med jevne mellomrom holdes møter med arbeidsmiljøenheten, miljøenheten og andre aktuelle enheter og ressurspersoner (f. eks. universell utforming) om erfaringer med barnehageanleggene.

10 Litteraturliste

Children Spaces Relations – metaproject for an environment for young children. (ReggioChildren 1998)

Nordin-Hultman, E. 2004: Pedagogiska miljöer och barns subjekskapande.

Lenz Taguchi, H. & Åberg, A. 2005: Lyssnandes pedagogikk

Søbstad, F. et. Al. 2005: Klar, Ferdig, Gå! Tyngre satsing på de små! Rapport fra arbeidsgruppe om kvalitet i barnehagen.

Funksjons- og arealprogram for kommunale barnehager i Trondheim. (Trondheim kommune 2005)

Amundsen, H m.fl. 2007: Barn og Rom. Refleksjoner over barns opplevelser av rom (Sintef, DMMH og Trondheim kommune.

St. meld. Nr. 41 (2008-2009) Kvalitet i barnehagen. (KD)

NOU 2010:8 Med forskertrang og lekelyst (KD)

St.meld. 18 (2010-2011) Læring i fellesskap (KD)

NOU 2012:1 Til barnas beste – ny lovgivning om barnehagene (KD)

St.meld. 24: Fremtidens barnehage 2012-2020 (KD)

Krogstad, A., Hansen, G., Høyland, K., Moser, T. 2012 ROM FOR BARNEHAGE – flerfaglige perspektiver på barnehagens fysiske miljø.

Brugere & byggeri (2012) Hvornår og hvordan brugere inddrages når det skal bygges daginstitusjoner og skoler i Københavns kommune. (Börne- og Ungdomsforvaltningen) www.kk.dk

Arealutredning av nyere barnehager i Trondheim kommune fra 2005 til 2013 (2014). Arkitektkontoret KVADRAT og Trondheim kommune (Gausen, Eggesbø og Kvamstad)

Lov om barnehager (barnehageloven): <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>

Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver:

<http://www.udir.no/Barnehage/Rammeplan/Rammeplan-for-barnehagens-innhold-og-oppgaver/>

Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven):

<http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-62>

Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.:

<http://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1995-12-01-928>

Veileder til forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.:

<http://www.helsedirektoratet.no/publikasjoner/veileder-til-forskrift-om-miljorettet-helsevern-i-barnehager-og-skoler-mv/Sider/default.aspx>

Lov om folkehelsearbeid (Folkehelseloven): <http://www.lovdata.no/all/hl-20110624-029.html>

Lov om matproduksjon og mattrygghet mv. (matloven): <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-12-19-124>

Plan og bygningsloven: <http://www.lovdata.no/all/nl-20080627-071.html>

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven: <http://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2008-06-20-42>

Universell utforming: www.universell-utforming.miljo.no

Rådgivningstjenesten for barnehage- og skoleanlegg:
<http://www.skoleanlegg.utdanningsdirektoratet.no/id/1>

TREbyentrondheim: <http://www.trondheim.kommune.no/trebyen/>

Veileder for byform og arkitektur:
<file:///C:/Users/j5q/Downloads/Veileder%20for%20byform%20og%20arkitektur.pdf>

Kommuneplanens arealdel/delplaner: <http://www.trondheim.kommune.no/arealdel/>

Krav til parkering – veileder: file:///C:/Users/j5q/Downloads/15_Parkeringsveileder_web.pdf

Veileder for utforming av barnehagens utearealer:
<http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Barnehager/veileder/F-4225.pdf>

Veileder om Alvorlige hendelser i barnehager og utdanningsinstitusjoner:
<http://www.udir.no/Udir/PrintPageAsPdfService.ashx?pid=62990&epslanguage=no>

Faktaark Miljøkrav for barnehager og skoler – ytre miljø:
<http://www.trondheim.kommune.no/content/1117716871/FAKTAARK:--Miljokrav-for-skoler-og-barnehager---ytre-miljo>

Prosjekteringsanvisning barnehager: <http://www.trondheim.kommune.no/attachment.ap?id=50072>

Trondheim kommunes energi- og miljøhandlingsplan:
<http://www.trondheim.kommune.no/klimahandlingsplan/>

Trondheim som Grønn Barneby: <https://www.trondheim.kommune.no/gronnbarneby>

Folkehelsemeldingen: <http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/hod/tema-og-redaksjonelt-innhold/redaksjonelle-artikler/2013/folkehelsemeldingen-god-helse---felles-a.html?id=724323>

Veiledning om tekniske krav til byggverk (TEK10): <http://dibk.no/no/BYGGEREGLER/Gjeldende-byggeregler/Veiledning-om-tekniske-krav-til-byggverk/?dpx=/dpx/content/tekniskekrav/>

Prosjekteringsverktøy universell utforming publikumsbygg: www.dibk.no/Tema/Universell-utforming

Saksprotokoll

Utvalg: Bystyret
Møtedato: 19.06.2014
Sak: 94/14

Tittel: **Saksprotokoll: Funksjons- og arealprogram for kommunale barnehageanlegg i Trondheim**

Resultat: Behandlet
Arkivsak: 14/2291

VEDTAK:

1. Revidert funksjons- og arealprogram for kommunale barnehageanlegg legges til grunn for planlegging av nye barnehager og større ombygginger av eksisterende barnehager.
2. Barnehageanleggene skal signalisere viktigheten av barn og barndom og skal legge til rette for barns utvikling, læring og trivsel gjennom gode leke- og læringsmiljøer for barn og gode arbeidsforhold for personalet.
3. Barnehager skal primært lokaliseres nær barns bosted, sekundært langs viktige traseer for kollektivtrafikk og i tilknytning til arbeidsplasskonsentrasjoner.
Barnehageanleggene skal være en ressurs for nærmiljøene og vurderes i forhold til sambruk og samlokalisering av andre tjenester. Det er viktig at samlokalisering og/eller nærhet til helse, velferdssenter vurderes når nye barnehager skal planlegges. Det kan legge til rette for økt livsglede på tvers av generasjonene.
4. Barnehageanleggene skal ha størrelser som gir plass for mellom 85-150 barn, med mulige avvik avhengig av etterspørsel og tomtetilgang i ulike områder. Større barnehager stiller større krav til en utforming som skaper trygge rammer.
5. Bystyret legger til grunn statlig anbefalte normer for leke- og oppholdsarealet, med 4,0 m² per storbarn og 5,3 m² per småbarn. Programmerte nettoarealer og funksjoner skal baseres på størrelser og erfaringer fra nybygde barnehager i de siste årene. Avvik fra programmet, og tilleggsarealer ut over barnehagens egne behov, skal vedtas særskilt.
6. Byggene skal utformes fleksibelt i forhold til sammensetningen av barn i barnehagen og være robuste i forhold til endringer i pedagogiske organisasjons- og arbeidsformer og kunnskap om barns læreprosesser. Planlegging av nye barnehageanlegg skal skje med et utviklings- og innovasjonsperspektiv, i tråd med nye erfaringer og føringer for barnehagens innhold og pedagogikk, teknologisk og bygningsmessig utvikling og samfunnsutviklingen generelt.
7. Kostnadseffektive prosjekter skal sikres gjennom god utnyttelse av tomtearealer, med flest mulig barnehageplasser i henhold til arealnormer i hvert prosjekt, og gjenbruk av løsninger som fungerer.
8. Planprosesser for nye barnehageanlegg skal sikre god medvirkning, slik at brukernes kunnskap, erfaringer og ideer blir tilført prosjektene, og brukerne føler eierskap til prosessene og resultatene av byggeprosjektene.

FLERTALLSMERKNAD - SV, Ap, KrF, Sp, R, FrP, PP, H, V, Ap, MDG, Jo Skårderud (uavh):
Bystyret har tidligere vedtatt flere barnehager kan ha felles enhetsleder. De barnehageanleggene som nå bygges er tilpasset langt større barnegrupper enn de barnehagene man da hadde. Bystyret mener at man med utgangspunkt i dette må gjøre en ny vurdering av om nye barnehager skal ha egen enhetsleder. Rådmannen bes komme tilbake til formannskapet med en egen sak om dette.

FLERTALLSMERKNAD - Sp, Ap, KrF, SV, R, FrP, V, Jo Skårderud (uavh):
Bystyret påpeker at dersom garderobene legges i nær tilknytning til hverandre, er det helt avgjørende at disse er adskilt, med egne innganger. Det er viktig å ha oversiktlige og trygge oppholdsrom for alle aldersgruppene. Av samme årsak er det viktig å kunne stenge eventuelle dører mellom to hjemmeområder. Bystyret mener at god arealutnyttelse ikke kan erstatte nok bemanning i barnehagene.

Behandling:

Ottar Michelsen (SV) foreslo på vegne av SV, KrF, Sp:

Alternativ til innstillingens punkt 4:

Barnehageanlegg skal i utgangspunktet ha en størrelse som gir plass til inntil 90 barn, med mulige avvik avhengig av etterspørsel og tomtetilgang i ulike områder. Ved forslag om å bygge større barnehageanlegg skal det gjøres særskilt vurdering knyttet til størrelsen.

Ottar Michelsen (SV) fremmet merknad på vegne av SV, KrF, Sp:

Bystyret har tidligere vedtatt flere barnehager kan ha felles enhetsleder. De barnehageanleggene som nå bygges er tilpasset langt større barnegrupper enn de barnehagene man da hadde. Bystyret mener at man med utgangspunkt i dette må gjøre en ny vurdering av om nye barnehager skal ha egen enhetsleder. Rådmannen bes komme tilbake til formannskapet med en egen sak om dette.

Marte Løvik (Sp) fremmet merknad på vegne av Sp, Ap, KrF, SV:

Bystyret påpeker at dersom garderobene legges i nær tilknytning til hverandre, er det helt avgjørende at disse er adskilt, med egne innganger. Det er viktig å ha oversiktlige og trygge oppholdsrom for alle aldersgruppene. Av samme årsak er det viktig å kunne stenge eventuelle dører mellom to hjemmeområder. Bystyret mener at god arealutnyttelse ikke kan erstatte nok bemanning i barnehagene.

Votering:

Innstillingen unntatt pkt 4 ble enstemmig vedtatt.

Ved alternativ votering mellom innstillingen pkt 4 og Michelsens forslag ble innstillingen vedtatt mot 15 stemmer (6FrP, 4SV, 1R, 2KrF, 1Sp, 1uavh) avgitt for Michelsens forslag.

R, FrP, PP, H, V, Ap, MDG, Jo Skårderud (uavh) sluttet seg til merknaden fra SV m fl.

R, FrP, V, Jo Skårderud (uavh) sluttet seg til merknaden fra Sp m fl.

Elektronisk dokumentert godkjenning uten underskrift

Notater

Notater

Trondheim kommune
Rådmannens fagstab
Postboks 2300, Sluppen
7004 Trondheim

Vi skaper rommet og rommet skaper oss

